

SPORTSKE ORGANIZACIJE U TOTALITARIZMU: NOGOMETNI SAVEZI U NJEMAČKOJ, ŠPANJOLSKOJ I NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ

Vladimir Iveta, dip. iur.*

UDK. 796:94(497.5)''1941/1945''
796:94(4/9)
<https://doi.org/10.30925/zpfsr.40.2.4>
Ur.: 10. veljače 2019
Pr.: 26. travnja 2019.
Izvorni znanstveni rad

Sažetak

Autonomija sportskih organizacija u odnosu na državnu vlast danas je općeprihvaćeno pravilo. To je načelo sadržano, između ostalog, u dokumentima Europske unije, Međunarodnog olimpijskog saveza, FIFA-e, UEFA-e i nacionalnih sportskih saveza. U vrijeme kada su u Europi prevladavali totalitarni ili autoritarni režimi, odnosno u tridesetim i četrdesetim godinama 20. stoljeća, to se načelo, iako je već tada postojalo, nije poštovalo u zemljama u kojima su na vlasti bili poredci koji su težili potpunom nadzoru svih društvenih sfera života. U tim su režimima državna ili stranačka tijela izravno upravljali sportskim organizacijama. . U radu se analizira, povijesno-politički kontekst, položaj i ustroj sportskih organizacija u totalitarizmu u tri studije slučaja: nacističkoj Njemačkoj, frankističkoj Španjolskoj i ustaškoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Pokazuje se, unatoč nekim razlikama, da su ta tri režima sport poistovjetila s državom / vladajućom političkom strankom, nametala mu pravila i kadrovska rješenja te ga koristila u promidžbene svrhe. U pisanju su se rada koristili kao izvori državni i stranački propisi koji su se odnosili na organizaciju sporta, propisi državnih krovnih sportskih organizacija iz analiziranog razdoblja te relevantna literatura o povijesti sporta.

Ključne riječi: *sportska organizacija; totalitarizam; autonomija sporta; Njemačka; Španjolska; NDH.*

1. UVOD

U Olimpijskoj povelji, koju prihvaćaju svi nacionalni olimpijski savezi, a to zapravo znači cjelokupni svjetski sport, stoji da se sport odvija u okviru društva te da sportske organizacije olimpijskog pokreta imaju prava i obveze neovisnosti, što uključuje slobodno utvrđivanje i nadzor sportskih pravila, određivanja strukture i

* Vladimir Iveta, dipl. iur., Hrvatski nogometni savez, vladimir.iveta@hns-cff.hr.

upravljanja organizacijama i korištenje prava izbora bez vanjskog utjecaja.¹

Krovna svjetska organizacija najraširenijeg i najpopularnijeg sporta, *Fédération Internationale de Football Association* (u daljnjem tekstu: FIFA), svojim je Statutom propisala da statuti saveza članova (a to su nacionalni nogometni savezi) trebaju obvezno sadržavati odredbe da su ti savezi neutralni u političkim i vjerskim pitanjima, da trebaju osigurati neovisnost u izbjegavanje bilo kojeg oblika političkog uplitanja te da je zabranjen bilo koji oblik diskriminacije.²

Europska nogometna federacija, *Union of European Football Association* (u daljnjem tekstu: UEFA), u svom je Statutu dodatno pojasnila obveze svojih članova (europskih nacionalnih nogometnih saveza) te je utvrdila da savezi članovi upravljaju svojim poslovanjem neovisno i bez ikakvog utjecaja trećih strana i da svojim statutima trebaju predvidjeti demokratski postupak koji jamči slobodan izbor njihova izvršnog tijela i izbor ili imenovanje drugih tijela potpuno neovisno.³

Hrvatski nogometni savez (dalje: HNS), član FIFA-e, UEFA-e i Hrvatskog olimpijskog odbora, ugradio je navedene odredbe u svoj Statut.⁴

Nacionalne nogometne saveze koji ne osiguraju neovisnost, odnosno kojima državna vlast njihove zemlje povrijedi autonomiju kod upravljanja i izbora, FIFA može suspendirati. To znači da klubovi i reprezentacije tog saveza ne mogu sudjelovati u međunarodnim utakmicama te svi ostali savezi moraju prekinuti sportske kontakte sa suspendiranim savezom. Jedan je od novijih primjera suspenzija Nogometnog saveza Sierra Leonea.⁵

Načelo autonomije sporta prihvatile su i formalizirale i međunarodne/međudržavne organizacije. U jednom od osnovnih dokumenata Vijeća Europe koji se odnosi na regulaciju sporta, Europskoj sportskoj povelji iz 1992. godine, utvrđeno je da dobrovoljne sportske organizacije imaju pravo stvoriti samostalni postupak odlučivanja, sukladno zakonu te da i sportske organizacije i vlade trebaju priznati potrebu za međusobnim priznavanjem njihovih odluka.⁶ U Bijeloj knjizi o sportu Europske komisije iz 2007. godine ističe se da „Komisija priznaje samostalnost sportskih organizacija i tijela predstavnštva (poput saveza). Nadalje priznaje i da je upravljanje većinom odgovornost sportskih upravnih tijela, i do neke mjere, država članica i socijalnih partnera.“⁷ Kada utvrđuje posebnost sporta koja se može sagledati kroz dvije prizme, Bijela knjiga o sportu određuje „Posebnost sportske strukture, naročito uključujući samostalnost i raznolikost sportskih organizacija [...] organizacije sporta na nacionalnoj bazi i načela jedne federacije po sportu.“⁸

1 Olimpijska povelja iz 2017., točka 5. temeljnih načela olimpizma, https://www.hoo.hr/images/dokumenti/sport-olimpizam-međunarodni/Olimpijska_povelja_2017.pdf, 18. 10. 2018.

2 Statut FIFA-e, članak 15. točke a, b i c, Glasnik HNS br. 57/18.

3 Statut UEFA-e, članak 7b, stavak 2., Glasnik HNS br. 13/18.

4 Statut HNS-a, članak 14. i 24., Glasnik HNS br. 39/17 i 23/18. Više o temeljnim dokumentima krovni sportskih organizacija vidjeti u: Smokvina, V., *Sports Law in Croatia*, Alphen aan den Rijn, Kluwer Law International, 2017., str. 52-65.

5 FIFA cirkularno pismo br. 1649/18, Glasnik HNS br. 47/18.

6 European Sports Charter, članak 3. stavak 3, <https://rm.coe.int/16804c9ddb>, 4.11.2018.

7 White Paper on Sport, str. 13., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0391&from=HR>, 4.11.2018.

8 ibid. Više o dokumentima kojima se priznaje autonomija sporta vidjeti u Chapelet, J.L.,

Autonomija sporta i njegovih organizacija, onako kako je opisana u navedenim pravilima, formalno je, a najčešće i stvarno, općeprihvaćena diljem Svijeta. Takav se status sporta smatra jednom od značajki demokratskih poredaka koje, zbog međunarodne komponente sporta, prihvaćaju i manje demokratski režimi. U nekim je zemljama, po prirodi vladajućeg režima, to načelo samo formalno i državna politika može značajno utjecati na sportske organizacije.

Međutim, to načelo nije uvijek bilo široko prihvaćeno, a u određenom razdoblju europske povijesti bilo je sustavno kršeno.

Organizirani sport na području današnje Republike Hrvatske od svojih je početaka krajem 19. stoljeća, kroz sve države koje su se izmijenile na tom prostoru, bio politiziran. U Austro-Ugarskoj radilo se o nacionalnom otporu mađarizaciji i talijanizaciji, u Kraljevini SHS/Jugoslaviji o državnom centralizmu, u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj o fašizaciji društva, uključujući i sport, a u socijalističkoj Jugoslaviji/Hrvatskoj o nametanju vladajuće ideologije. Unatoč velikoj popularnosti sporta, osobito nogometa, u Hrvatskoj se u domaćoj znanstvenoj literaturi malo pisalo o odnosu politike i hrvatskog sporta,⁹ a gotovo nimalo¹⁰ (ne računamo ideološke prikaze pisane u socijalističkom razdoblju) o formalno-pravnom ustrojstvu sporta u dva totalitarna režima koja su obilježila dvadeseto stoljeće – fašizmu¹¹ i komunizmu.

U ovom će se radu razmotriti status sporta, osobito nogometa i nacionalnih nogometnih saveza, u tri totalitarna režima – nacionalsocijalističkoj Njemačkoj, frankističkoj Španjolskoj i ustaškoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (dalje: NDH). Pritom se u Njemačkoj promatra razdoblje od preuzimanja vlasti od strane nacista¹² do kraja 1938. godine i pretvaranja krovne sportske organizacije i formalno u sastavni dio nacističke stranke, u Španjolskoj tzv. „plavo razdoblje“ ili fašistička faza režima (od 1936. do 1945.) te u NDH od njenog proglašenja 10. travnja 1941. do donošenja propisa kojima se regulira interna organizacija HNS-a u lipnju 1943.

Primjer nacističke Njemačke analizirat će se jer je nacionalsocijalizam jedna od izvornih ideologija koje su došle na vlast u zemlji u kojoj su nastale i izgradile totalitarni

Autonomy of sport in Europe, Council of Europe Publishing, 2010.

9 O odnosu politike i sporta u Hrvatskoj pisali su sociolozi Srđan Vrcan i Dražen Lalić te povjesničar Davor Kovačić.

10 O sličnoj je temi u Hrvatskoj pisao, koliko nam je poznato, samo povjesničar Goran Miljan u članku Fašizam, sport i mladež – ideja i uloga tjelesnoga odgoja i sporta u odgoju i organizaciji Ustaške mladeži, 1941.-1945., Radovi-Zavod za hrvatsku povijest, vol. 46., 2014., str. 361-382.

11 Unatoč teoretskim i stvarnim razlikama između fašizma i nacionalsocijalizma (nacizma), u ovom će se radu radi praktičnosti koristiti termin fašizam ili nacifašizam za obilježavanje režima koji se analiziraju. Kao zajednički pojam svim sličnim režimima u Europi od 1922. do 1945. godine koristit će se naziv totalitarizam. Više o razlikama između fašizma i nacizma, kao i o izboru zajedničkog naziva za te političke doktrine vidjeti u Blažević, R., Alijagić, A., Antižidovstvo i rasno zakonodavstvo u fašističkoj Italiji, nacističkoj Njemačkoj i ustaškoj NDH, ZPFR, vol. 31, 2/2010, str. 882-885.

12 Uobičajeno je da se za početak nacističke vlasti (*die Machtübernahme*) uzimaju datumi imenovanja Adolfa Hitlera za kancelara njemačkog Reicha 30. siječnja 1933. i/ili donošenja Zakona o ovlaštenjima (*das Ermächtigungsgesetz*) 24. ožujka 1933. Više vidjeti u Broszat, M., Der Staat Hitlers. Grundlegung und Entwicklung seiner inneren Verfassung, Wiesbaden, Marix Verlag, 2007, osobito str. 82-129.

režim. U razdoblje od kraja 19. stoljeća do 1933. godine sportske organizacije bile su u Njemačkoj funkcionalno i organizacijski znatno razvijene, ali i društveno, pa i politički, raznovrsne. Neke od tih sportskih organizacija bile su politički neutralne, neke su bile *völkisch* usmjerene, a neke su izravno vodile političke stranke ili sindikati. Analizom njihovog djelovanja nakon dolaska nacista na vlast pokazat će se koje su se od tih organizacija preoblikovale i prilagodile novim okolnostima, i na koji način, a koje su bile proglašene nepoćudnima i ugašene.

Rani frankizam, koji je predmet razmatranja, a osobito prvobitni falangizam, imao je više sličnosti s fašizmom nego s nacizmom. Na primjeru frankističke Španjolske prikazat će se status sportskih organizacija u totalitarnom režimu koji se izgrađivao tijekom i nakon građanskog rata i koji se djelomično naslanjao na tradicionalni nacionalkatolicizam, a dijelom je preuzeo ideologiju svojih ratnih saveznika. Nastojat će se prikazati je li, i koliko, kod novog reguliranja tog aspekta društvenog života došao do izražaja sustav „uvezen“ iz Njemačke i Italije.

Ustaški režim imao je elemente i nacizma i fašizma. Za razliku od prethodna dva primjera, vlast u NDH gotovo je na svim poljima bila potpuno ovisna o svojim inozemnim tutorima, koji su bili ne samo politički, nego i vojno prisutni na području na kojem se formalno prostirala ustaška vlast. Stoga su vlastodršci preuzeli i strukturu uređenja sporta (od ideološkog tretmana do organizacije) u formi koja je bila primijenjena kod „velikih saveznika“. U analizi će se nastojati prikazati koliko su u tome uspjeli i tijek toga postupka.

Nakon smještanja u društveno-politički kontekst, nastojat će se prikazati formalni i ustrojstveni položaj sportskih organizacija unutar nove vlasti, ali i stupanj političkog i ideološkog uklapanja tih organizacija u „novi poredak“.

Pritom će se koristiti relevantni državni i stranački propisi, akti krovnih i nacionalnih sportskih organizacija, onodobni novinski članci te literatura o povijesti sporta i sportskih saveza.

2. TOTALITARNI SUSTAVI

Razdoblje od dvadesetih do sredine četrdesetih godina dvadesetog stoljeća u Europi period je u kojem se u velikom dijelu država uspostavio autoritarni ili totalitarni režim. Čak je i u Španjolskoj, koja je 1931. krenula suprotnim putem i autoritarni zamijenila demokratskim poretkom, vojna pobuna 1936. godine tu zemlju uputila u antidemokratskom smjeru. Izbijanje Drugog svjetskog rata i osvajanja nacističke Njemačke i fašističke Italije dotadašnje je demokratske ili pseudodemokratske države (Francuska, Čehoslovačka, Jugoslavija) pretvorilo u autoritarne ili totalitarne (Vichy, Slovačka, Nezavisna Država Hrvatska) okupatorske tvorevine.

U skladu sa svojom ideologijom i percepcijom društva ti su režimi i sport nastojali uskladiti (njem: *die Gleichschaltung*) s „novim poretkom“.

Da bi se mogao razmatrati stvarni i formalno-pravni status sportskih organizacija u navedenim režimima treba se ukazati na zajedničke elemente koji su činili temelj njihove ideologije, organizacije i djelovanja. Ovdje nećemo dublje ulaziti u rasprave o pojmu totalitarizma, njegovoj teoriji i praksi, već ćemo prikazati osnovne čimbenike

po kojima se te tri vlasti mogu podvesti pod zajednički pojam.¹³

Iako je pojam „totalitarni sustav“ 1923. godine prvi upotrijebio protivnik fašizma, liberal Giovanni Amendola, talijanski su ga fašisti prihvatili kao dio svoje doktrine te Benito Mussolini u jednom govoru iz 1925. koristi izraz „totalitaran“, a profašistički filozof Giovanni Gentile piše o „Stato totalitario“.¹⁴ Pojedinaac se mora i treba poistovjetiti s državom jer se on može ostvariti samo putem države. Odnosno, kako je Mussolini istaknuo, „Fašistička država je najviši i najmoćniji oblik ličnosti, ona je snaga, i to duhovna snaga. Kao takva, obuhvaća sve oblike moralnog i duhovnog oblika čovjeka.“¹⁵

Claude Lefort kao značajke totalitarne države označava ukidanje slobode, i to individualne, građanske i političke, zahtjev za stvaranjem novog poretka, nastojanje da se obuhvati sve dijelove i slojeve stanovništva, posebno omladinu. Kao sredstva za dostizanje tih ciljeva jedina vladajuća stranka koristi teror i tajnu policiju.¹⁶

Carl J. Friedrich navodi pet komponenti koje čine totalitarizam:

- službena, sveobuhvatna, ideologija;
- jedna masovna politička stranka kojoj je na čelu vođa s neograničenom vlasti; stranka je hijerarhijski organizirana i nadređena ili pomiješana s državnim birokracijom;
- potpuni monopol stranke i njene birokracije na sredstvima za oružanu borbu;
- potpuni monopol stranke nad sredstvima javnog priopćavanja te
- sustav fizičke i psihološke kontrole putem straha.¹⁷

Kao što ćemo vidjeti, većina je ovih elementa bila ugrađena i u sportske strukture, odnosno koristili su se i pri upravljanju sportom.

Osim navedenoga, totalitarne je sustave karakteriziralo i neprijateljstvo prema liberalnoj demokraciji, antiparlamentarizam, antisemitizam, nastojanje uništenja radničkog pokreta i, što je bitno za našu temu, militarizacija čitavog društva.

Konačno, takva država, u Njemačkoj i njenim epigonima, trebala je biti oblik narodne zajednice (njem. *die Volksgemeinschaft*) koji se uspostavlja putem dominacije.¹⁸ Narodna zajednica je iznad svakog pojedinca i njena dobrobit, kako je zamišljaju vlastodršci, konačni je cilj. Narodnu zajednicu čine pojedinci jednake krvi i prošlosti, bez obzira na socijalni položaj.

„Iznad klasa i staleža, zanimanja, vjeroispovijesti i svih ostalih životnih pomutnji uzdiže se, na krvi zasnovano, socijalno jedinstvo njemačkih ljudi neovisno na njihov društveni položaj i porijeklo, sastavljeno temeljem tisućgodišnjeg života, sudbinski

13 Detaljnije o porecima u fašističkim i nacističkim režimima vidjeti u: Blažević, R., *Legitimnost političkih poredaka*, Zagreb, Politička kultura, 2010.

14 Kuljić, T., *Fašizam*, Beograd, Nolit, str. 194; Bruneteau, B., *Totalitarizmi*, Zagreb, Politička kultura, 2012., str. 13.

15 Mussolini, B., *Die Lehre des Faschismus*, u: Nolte, E., *Theorien über den Faschismus*, str. 209, cit. prema Kuljić, T., op. cit., str. 195.

16 Lefort, C., *Pojam totalitarizma*, Politička misao 3/2011., str. 213.

17 Cit. prema: Padjen, I., *Fašizam kao reakcija na zapadnu pravnu tradiciju*, u: Knežević, S. i dr. (ur.) *Antisemitizam, holokaust, antifašizam*, Zagreb, Židovska općina, 1996., str. 307. bilj. 2.

18 Neumann, F., *Behemot. Struktura i praksa nacionalsocijalizma 1933-1944.*, Zagreb, Disput, 2012., str. 43.

združeno u dobru i zlu. [...] Naša je volja pobjeda nacionalsocijalističke narodne zajednice.“

Tako je Hitler opisao narodnu zajednicu u govoru u ožujku 1940. u povodu *Heldengedenktaga*.¹⁹

U nacionalsocijalizmu, jedina politička stranka iznad je države, koja je sredstvo u postizanju rasno čiste narodne zajednice.

Vojna pobuna protiv legalne vlade Republike Španjolske započela je 18. srpnja 1936. Državnom udaru pridružili su se članovi konzervativnih i desnih političkih stranaka, među njima i tada malo utjecajne fašističke Španjolske Falange (*Falange Española de las Juntas Ofensiva Nacional Sindicalista*). Na čelo nacionalističke strane probio se general Francisco Franco. Vijeće nacionalne obrane (*Junta Defensa Nacional*) koje je rukovodilo političkim i vojnim akcijama pobunjenika, izdalo je u rujnu 1936. Ukaz kojim se Franco proglašava šefom vlade, vrhovnim zapovjednikom vojske s činom generalisima i *caudillom* (vođom).²⁰ Kako bi svojoj borbi dali političku podlogu i usmjerenje, pripadnici vojne hunte koja je predvodila pobunu prihvatili su Falange kao političku i ideološku sastavnicu nacionalnog pokreta, kako su sebe nazivali. Nakon što je odbacio zamisao o osnivanju vlastite političke stranke, Franco je pristupio ujedinjavanju različitih političkih pokreta unutar svojih redova u jedinstvenu političku organizaciju pod nazivom Španjolske Falange Tradicionalista (F.E.T.).²¹ Tako su u jednu stranku ušli i fašisti iz izvorne Falange, ultrakonzervativni karlisti (pristaše karlističkog pretendenta na španjolsko prijestolje) iz Tradicionalističkog pokreta te burbonski monarhisti i katolici iz predratnih stranaka CEDA i Španjolska obnova. Sve druge političke stranke bile su raspuštene i zabranjene.²²

Nacistička Njemačka, dajući već prvi dan rata na korištenje svoje vojne zrakoplove za transport pobunjeničkih trupa iz Afrike na Iberijski poluotok, vojno se umiješala u sukob. U cilju političkog približavanja svojim saveznicima (Italija je poslala i kopnene snage da se bore na strani nacionalista), ideologija nove političke organizacije bila je pretežno fašistička, uz ustupke ostalim sastavnicama FET-a.

Španjolski fašizam na vlasti, zbog specifičnosti situacije u kojoj je nastao vladajući politički pokret, bio je mješavina nacionalnog sindikalizma (inspiriranog Georgesom Sorelom i revolucionarnim anarhosindikalizmom), talijanskog fašizma, političkog katolicizma i militarizma.

Slično nacistima, izvorna je Falanga 1934. svoj program dala u točkama. Program u prvoj točki ističe da falangisti vjeruju u španjolsku nadmoćnost. Njeno uzdizanje i očuvanje je primarni cilj svih Španjolaca, a u ostvarenju tog cilja trebaju se prilagoditi interesi pojedinaca, skupina i klasa. Španjolska je jedinstvena i posjeduje volju za imperijem. Štoviše, povijesna sudbina Španjolske je imperij. U šestoj se točki

19 Cit. prema: „Volksgemeinschaft“, u: Kammer H.; Bartsch, E., *Lexikon Nationalsozialismus*, Reinbek, Rowolht, str. 265.

20 Decreto número 138 de 29 de septiembre de 1936, Boletín Oficial de JDN, núm. 32 de 30 de septiembre de 1936.

21 Decreto número 255 de 19 de abril de 1937, Boletín Oficial de Estado, núm. 182 de 20 de abril de 1937.

22 Payne, S.G., *Fascism in Spain 1923-1977*, Madison, University of Wisconsin Press, 2000., str. 269.

navodi da će država biti totalitarni instrument u službi očuvanja integriteta domovine. Stoga će svi Španjolci djelovati u okviru svoje obiteljske, lokalnopolitičke i sindikalne funkcije, a ne u okviru političke stranke. Sustav političkih stranaka i parlament kakav je bio poznat ukinut će se. Esencijalna je misija države, uz čvrstu disciplinu u odgoju, njegovati jaki i jedinstveni nacionalni duh i u duše novih generacija usaditi radost i ponos zbog domovine.²³

Ramiro Ledesma Ramos, jedan od suosnivača Falange, još je 1931. napisao da se pojedinac treba podvrgnuti interesima države, odnosno da „u odnosu na političku zajednicu ne posjeduje nikakva prava“²⁴ Za Ledesmu je „Nacionalna totalitarna država“ (*Estado totalitario nacional*) nacionalno jedinstvo i jedinstvo u misli i osjećajima Španjolaca.²⁵

Za Falangu, država, organizirana korporativistički, zastupnica je svih društvenih skupina, čiji su pojedinačni interesi podvrgnuti zajedničkom interesu.

Ustaški je pokret, od početka ekstremno nacionalistički, tijekom godina koje je njegov poglavnik Ante Pavelić sa skupinom ustaša provodio u izbjeglištvu u fašističkoj Italiji, poprimao sve više ideoloških postavki svojih „domaćina“. Nakon dolaska na vlast, osim fašizma, ideološki i u praksi počelo se primjenjivati i učenje jačeg saveznika, nacističke Njemačke.

Načela ustaškog pokreta, koje je Pavelić proglasio 1933. godine, dodatno je „objasnio“ ustaški Goebbels, šef promidžbe Danijel Crljen. U knjižici objavljenoj 1942. komentira pojedino načelo i stavlja ga u kontekst proteklih događaja. Tako uz načelo o vrhovničkom pravu hrvatskog naroda tvrdi da se „[...] izborima to narodno vrhovništvo nije moglo ostvariti. Ono se ostvaruje jedino preko vlade koja predstavlja izraz narodne volje i koja se ne rukovodi brigom za izborničke kuglice, nego težnjom da se ravna samo prema probitcima cijeloga naroda i njegove države. Vlada, koja je pogodila životni put naroda, te njime sigurno i nezaustavljivo kroči, narodna je, bez obzira da li je bila kakvim glasanjem izabrana ili ne.“²⁶

Crljen je na tragu nacističkog pravnog teoretičara Hansa Gerbera koji je tvrdio da „Autoritet pretpostavlja rang i valjan je nasuprot volji naroda jer ga narod ne daje, nego priznaje.“²⁷

Naravno, narod se na izborima ne pita koga želi za vođu: „Jedino uspješnu oslobodilačku borbu je vodio i hrvatsku državu ostvario Poglavlak. Zar bi itko drugi mogao državu učvrstiti i izgraditi bolje i sigurnije nego on? Jasno je dakle, da je Poglavlak provodeći u djelo ono, što narod hoće, dokazao, da je pravi tumač narodne

23 Program je objavljen u dnevniku ABC od 30. rujna. 1934, www.filosofia.org/hem/dep/abc/9341130.htm, 26.10.2018.

24 Ledesma Ramos, R., *Nuestras afirmaciones, La Conquista del Estado*, Nr. 4/1931, cit. prema: Böcker, M., *Ideologie und Programatik im spanischen Faschismus der Zweiten Republik*, Frankfurt/M, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien, Peter Lang, 1996., str. 37.

25 Ledesma Ramos, R., *Examen de nuestra ruta, JONS*, 1934., cit. prema: Böcker, M., op. cit., str. 58.

26 Crljen, D. (prir.), *Načela hrvatskog ustaškog pokreta*, str. 74. u: Požar, P., (prir.), *Ustaša. Dokumenti o ustaškom pokretu*, Zagreb, Zagrebačka stvarnost, 1995.

27 Gerber, H., *Staatsrechtliche Grundlagen des neuen Reichs*, 1933, str 15., cit. prema: Neumann, F., op. cit., str. 43.

volje, ostvaritelj njegovih težnja, te prema tome od naroda označeni nosilac vrhovničke vlasti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. To je narod jasno dokazao u svim dosadašnjim javnim manifestacijama, iako Poglavnika nije izabrao ni na jednim općim izborima²⁸

Međutim, da Crljen dobro zna da dolazak na vlast ustaše trebaju zahvaliti nekome drugome, a ne hrvatskom narodu pokazuje kada utvrdi da „Jedan od glavnih razloga Poglavnikove pobjede i hrvatskog oslobođenja bilo je dalekovidno Poglavnikovo opredjeljenje za Osovinu.“²⁹

Vladajući pokret i njegova država upravljaju i reguliraju sve društvene odnose i aktivnosti s obzirom na to da „Nezavisna je Država Hrvatska totalitarna jer udružuje, povezuje i upravlja svim izvorima narodnih snaga, duhovnih i stvarnih, jer preuzima na sebe potpunu, totalnu brigu za sve slojeve naroda u svim njihovim životnim potrebama.“³⁰

U nastavku rada pokazat će se kako se u pojedinom totalitarnom režimu ta „totalna briga“ odnosila i na sport i njegove organizacije.

2.1. Njemačka

Njemački nogometni savez (*Deutscher Fussball Bund* – DFB) osnovan je 1900. godine, a 1904. primljen je u FIFA-u kao njen osmi član.³¹ Tijekom Weimarske Republike DFB je, iako službeno krovni savez njemačkog nogometa, imao konkurenciju u radničkim (socijaldemokratskim i komunističkim), katoličkim i židovskim nogometnim organizacijama i klubovima. Stoga se više klubova moglo proglašavati njemačkim nogometnim prvakom.³² Osim toga, DFB je djelovao kao „savez regionalnih podsaveza“ s obzirom na odlučujući utjecaj sedam regionalnih saveza – članova. Odluke su se uglavnom donosile konsenzusom moćnih „kneževa“³³ predsjednika regionalnih saveza. Da je takva politika ponekad vodila do apsurdnosti pokazuje činjenica da su se igrači za reprezentaciju birali po paritetu, odnosno prema regionalnoj zastupljenosti. Tek se izbornik Sepp Herberger uspio izboriti za autonomiju pri izboru reprezentativaca.³⁴

U Weimarskoj je Republici krovno sportsko udruženje bio Njemački državni

28 Crljen, D., op. cit., str. 74.

29 ibid., str. 72.

30 ibid., str. 87.

31 Eggers, E., Profifussball im Amateurverband: Der deutsche Sonderweg, u: Koller, Ch.; Brändle, F. (ur.) Fussball zwischen den Kriegen. Europa 1918-1939, Zürich, LIT, 2011., str. 79. Prve četiri godine predsjednik DFB-a bio je predstavnik kluba DFC Prag jer je Savez okupljao sve njemačke klubove, bez obzira na državu sjedišta kluba. Kako bi mogao pristupiti FIFA-e, DFB je svoju nadležnost morao ograničiti na teritorij Njemačkog *Reicha*. Peiffer, L.; Schulze-Marmeling, D., Der deutsche fussball und die Politik 1900 bis 1954., u: Peiffer, L.; Schulze-Marmeling, D. (ur.), Hakenkreuz und rundes Leder. Fussball in Nationalsozialismus, Göttingen, Verlag Die Werkstatt, 2008., str. 16-17.

32 ibid., str. 228; Oswald, R., Auf der Suche nach dem „Platz an der Sonne“: Der Deutsche Fussball-Bund 1900 bis 1933, u: Peiffer, L.; Schulze-Marmeling, D. (ur.), op. cit., 2008., str. 51.

33 Kako ih je nazvao Eggers, op. cit., str. 229, aludirajući na kneževe izbornike koji su birali cara Svetog rimskog carstva njemačke narodnosti.

34 ibid., str. 230.

odbor za tjelesno vježbanje (*Deutsche Reichsausschus für Leibesübungen* – DRA), koji nije obuhvaćao sve sportske saveze i sportove. Osobito su radnička sportska udruženja bila udaljena od DRA.

Na prvoj skupštini koju je DRA održao nakon nacističkog preuzimanja vlasti, 12. travnja 1933., dotadašnji predsjednik Theodor Lewald dao je ostavku. Skupština je imenovala tročlano povjerenstvo, među njima i predsjednika DFB-a Felixa Linnemanna, da s ovlaštenim osobama NSDAP (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiter Partei*) pregovara o budućnosti DRA.³⁵ Prekoračujući svoje ovlasti, povjerenstvo je 10. svibnja. 1933. izvijestilo, u međuvremenu od Hitlera imenovanog, državnog povjerenika za sport (njem. *Reichssportkommissar*) Hansa von Tschammer und Osten da se DRA raspušta i da se buduće uređenje sporta prepušta državnom povjereniku za sport.³⁶ Unutar državnog ustrojstva, državni povjerenik za sport bio je podređen ministru unutarnjih poslova.³⁷

SA-Gruppenführer³⁸ Tschammer und Osten 24. svibnja 1933. objavio je Smjernice u kojima je jasno iskazao kojim će putem ići sportska organizacija u nacističkoj Njemačkoj: „Tjelovježbni i sportski savezi ne postoje da služe osobnoj dobrobiti pojedinih osoba. Tjelesno vježbanje čini puno više, važan dio narodnog života, i osnovni su sastavni dio nacionalnog sustava obrazovanja. Vrijeme individualističkog bavljenja sportom je prošlost.“³⁹

Istim Smjernicama, koje su imale obvezatnu snagu, procijenio je da je dosadašnji broj saveza i organizacija prevelik i da je dovoljno 15 strukovnih sportskih ureda (njem. *das Fachamt*), među kojima bi se našli i uredi sportskih liječnika, trenera i sportskih novinara. Pojedini ured obuhvaćao je nekoliko različitih sportova. *Fachamt 2* obuhvaćao je Nogometni savez s novim imenom – *Deutscher Fussball Verband* (a ne *Deutscher Fussball Bund*) te je osim za nogomet bio nadležan i za ragbi i kriket.⁴⁰ Dosadašnji regionalni savezi bili su ustrojeni na *Gaue* (pokrajine).⁴¹

Strukovni sportski uredi, odnosno njihovi voditelj (njem. *der Leiter*), bili su ovlašteni za „čisto stručne zadaće (uprava, provedba natjecanja, odlučivanje u slučaju sporova, sportski odnosi s inozemstvom) [...] sve prema Smjernicama Državnog

35 Heinrich, A., *Der Deutscher Fussballbund*, Köln, PapyRossa Verlag, 2000. str. 124-125.

36 *ibid.*, str. 125.

37 Steinhöfer, D., *Hans von Tschammer und Osten: Reichssportführer im Dritten Reich*, Berlin, Bartels&Wernitz, 1973., str. 31.

38 Čin u stranačkim paravojnim postrojbama NSDAP ekvivalentan činu general-bojnika u oružanim snagama.

39 Cit. prema Steinhöfer, D., *op. cit.*, str. 23.

40 Heinrich, A., *Der Deutscher Fussballbund*, str. 127. Izborom riječi (*Verband* umjesto *Bund*) vjerojatno se htjelo naglasiti hijerarhijsku podređenost saveza (*Verband* su se do tada nazivali regionalni nogometni savezi). Prva nogometna organizacija u Njemačkoj osnovana je 1891. pod nazivom *Deutscher Fussball und Cricket Bund* (Shulze-Marmeling, D., *Fussball. Zur Geschichte eines globalen Sports*, Göttingen, Verlag Die Werkstatt, 2002., str. 71). Određeni broj klubova osnovanih u 19. i početkom 20. stoljeća, osim nogometni imali su u nazivu i odrednicu kriket klub, primjerice današnji A. C. Milan, Genoa, Austrija Beč, FC Vienna.

41 *Gau* je prvobitno bila teritorijalno-organizacijska jedinica NSDAP. Nakon preuzimanja vlasti i država je podijeljena na istoimene upravno-teritorijalne pokrajine.

povjerenika za sport i s odgovornosti samo prema njemu.⁴²

Kako sportaši od najmlađe dobi ne bi izmakli ideološkoj indoktrinaciji, državni vođe sporta i Hitlerove mladeži (*Hitlerjugend*) utvrdili su da se djeca u dobi od 10 do 16 godina ne mogu upisati u sportski klub ako prije toga nisu članovi *Hitlerjugenda*.⁴³

Po uzoru na Stranku i državu, i u sportskim je organizacijama uveden *Führerprinzip*, načelo vođe. To znači rigidni hijerarhijski sustav u kojem „vođa“ o svemu odlučuje, a te se odluke samo prosljeđuju „prema dolje“ na izvršenje. Taj sustav karakterizira velika količina arbitrarnosti donositelja odluka, što je odlikovalo čitavo nacističko ustrojstvo.

Sukladno *Führerprinzipu*, Tschammer und Osten imenovao je vođe saveza (*der Verbandführer*) i vođe strukovnih sportskih ureda (*der Führer der Reischsfachshaft*). Tako imenovani vođe činili su Državno vodstvo u sportu (*Reichsführerring*), koje je predvodio državni povjerenik za sport.

Kako je *Führerprinzip* djelovao u praksi možemo vidjeti iz cirkularnog pisma koje je vođa Saveza za tjelovježbu (*Deutsche Turnerschaft*) Edmund Neuendorff uputio okružnim organizacijama. Naime, iako Savez još nije bio ukinut i Statut je mogla mijenjati samo Skupština Saveza, Neuendorff je utvrdio da

„[...] od sada vrijede sljedeća pravila:

- izbori, osim u klubovima, više se neće održavati,
- ja imenujem članove vodstva Saveza,
- ja imenujem voditelja okruga (*Kreis*), u dogovoru s okruzima. Tako imenovani voditelji okruga samostalno imenuju vodstvo okruga i imenuju, u dogovoru s pokrajinama (*Gau*), voditelja pokrajine,
- predstavnici pokrajina sami imenuju vodstvo pokrajine,
- klubovi biraju svoje predsjednike, uz potvrdu voditelja pokrajine. Potvrđeni predsjednici sami imenuju vodstvo kluba.⁴⁴

Voditelj 6. okruga Hannover-Braunschweig upozorio je podređene dužnosnike da je „nemoguće“ da u 6. okrugu djeluju zastupnici klasne borbe, pacifizma, internacionalizma, kao niti pripadnici političkih stranaka koje zastupaju takve stavove – socijaldemokrati, komunisti i drugi.⁴⁵

Da je voditelj okruga dobro razumio novi poredak, potvrđuje raspuštanje i zabrana svih komunističkih i socijaldemokratskih (1933.), katoličkih (1935.) i židovskih (1938.) sportskih saveza i drugih organizacija.⁴⁶

42 Heinrich, A., *Deutscher Fussball-Bund und Nationalsozialismus*, u: Peiffer, L., Schulze-Marmeling, D. (ur.), op. cit., str. 70.

43 Peiffer, L., Schulze-Marmeling, D., op. cit., str. 36.

44 Neuendorff, E., *Das Führerprinzip in der DT*, *Turnblatt des 6. Kreises Hannover-Braunschweig der Deutschen Turnerschaft*. Nr. 18. vom 4.5.1933, cit. prema Peiffer, L., „... unser Verein ist judenfrei“ - Die Rolle der deutschen Turn- und Sportbewegung in dem politischen und gesellschaftlichen Wandlungsprozess nach dem 30. Januar 1933, *Historical Social Research*, vol. 32, 1/ 2007., str. 98.

45 *An die Leitungen der Gaue im 6. Deutschen Turnkreis*, *Turnblatt des 6. Kreises Hannover-Braunschweig der Deutschen Turnerschaft*. Nr. 18. vom 4.5.1933, cit. prema: Peiffer, L., „... unser Verein ist judenfrei“, str. 98.

46 Eggers, E., op. cit. str. 237.

DFB je već 19. travnja 1933. u svom glasilu *Kicker* proglasio „čistku“ (njem. *die Reinigung*) „Vodstvo DFB-a drži pripadnike židovske rase, kao i osobe koje su pripadnici marksističkog pokreta, nepodobnim za obnašanje vodećih dužnosti u regionalnim savezima i klubovima. Regionalni savezi i klubovi pozivaju se, ako to već nisu učinili, da poduzmu odgovarajuće mjere.“⁴⁷

U srpnju 1933. dotadašnji predsjednik Nogometnog saveza Felix Linnemann imenovan je i za državnog povjerenika za nogomet te je na skupštini Saveza istaknuo:

„Mi smo ranije bili savez koji se zasnivao na starom pravu i liberalno se izgrađivao. Danas, naravno, imamo obvezu da se odmaknemo s tog puta i da preuzmemo načelo vođe – novog poretka koji je uspostavljen u cijeloj državi.“⁴⁸ I dalje, pomalo proturječno ocjenjujući prošlost, ali dovoljno jasno: „Niti jedan pokret nije tako uspješno djelovao u smislu narodne zajednice kao sport [...] i može se smatrati kao prethodnik današnjeg pokreta.“⁴⁹

S obzirom na to da o svemu odlučuje odgovarajući *Führer*, na Skupštini je istaknuto i „Nema više knjiga pravilnika, sa stotinama članaka. Godišnje skupštine otpadaju, a s njima i beskonačne rasprave o novim člancima. Kratke konzultacije s Führerom stupaju na mjesto pravilnika.“⁵⁰

Sjednica Skupštine završila je nakon 28 minuta povcima „*Sieg-Heil!*“.⁵¹

Početakom 1934. Tschammer und Osten imenovan je za državnog vođu sporta (*der Reichssportsführer*) te je proglasio osnivanje Njemačkog državnog saveza za tjelesno vježbanje (*Deutscher Reichsbund für Leibesübungen – DRL*). Svi nacionalni sportski savezi, osim nogometnog, bili su ukinuti, a sportske su se aktivnosti odvijale preko pojedinih *Fachamtära* koji su bili sastavni dijelovi DRL-a.

U kolovozu 1934. Linnemann je imenovan za vođu Strukovnog ureda nogomet te je odlučio da zadaće Nogometnog saveza prelaze na taj Ured. Međutim, za razliku od ostalih nacionalnih sportskih saveza, Nogometni savez nije raspušten već, prema riječima vođe nogometa, „ostaje kao drugarsko udruženje nogometnih klubova i vodi poslove koji se tiču odnosa s inozemstvom.“⁵² Očito su samo odredbe FIFA-inog Statuta o tome da jedino savez može predstavljati pojedinu zemlju u međunarodnim natjecanjima spriječile da se Njemački nogometni savez potpuno ukine.

Vođine riječi pretočene su u novi Statut Saveza. Na Skupštini Saveza, koju su činili vođa Saveza i njegov stožer (*Führerstab*) te pokrajinski nogometni vođe, donesen je Statut koji propisuje da je jedna od zadaća Saveza, uz opće promicanje nogometa, predstavljanje njemačkog nogometnog sporta prema inozemstvu. Vođa *Fachamta* nogomet bio je po funkciji i vođa Saveza. Dosadašnje ovlasti Skupštine,

47 Cit. prema: Peiffer, L., *Der Ausschluss jüdischer Athletinnen und Athleten aus der deutschen Turn- und Sportbewegung nach 1933.*, str. 10. Predavanje u Državnom arhivu Bremen 16. 11. 1999., str. 9-13, <http://ldn-knigi.lib.ru/JUDAICA/SPDavid.htm>, 13. 11. 2018.

48 Cit. prema Heinrich, A., *Der Deutscher Fussballbund.*, str. 127.

49 Der *Kicker*, Num. 14, 11. 07. 1933, cit. prema: Oswald, R, op. cit., str. 54.

50 *Deutscher Fussball-Sport* 3/1933, cit. prema Heinrich, A., *Deutscher Fussball-Bund und Nationalsozialismus*, str. 67.

51 Heinrich, A., *Der Deutscher Fussballbund*, str. 127.

52 *ibid.*, str. 133.

ako Statutom nije izričito drukčije određeno, prelaze na vođu Saveza.⁵³

Iako je formalno DRL imao status udruženja građana, zbog *Reichssportsführera* kojeg je imenovao kancelar Hitler i centraliziranog i hijerarhijskog ustrojstva te obvezatnih smjernica koje je izdavao državni vođa za sport, taj je savez bio paradržavna organizacija u kojoj su vodeće dužnosti mogli obavljati isključivo nacisti.

Nacističku je Njemačku karakteriziralo ispreplitanje države i vladajuće jedine stranke te nepostojanje jasnih crta razdvajanja kompetencija između raznih državnih i stranačkih tijela vlasti (unutar države i stranke i međusobno).⁵⁴

Sukladno proklamiranim načelima nacističkog pokreta, sport i tjelovježba bili su posebno važni za „narodnu zajednicu“. Osobita se pozornost obraćala na vojnu komponentu, odnosno mogućnost da se tjelovježbom ostvaruju preduvjeti za stvaranje uvježbanih, tjelesno i psihički, budućih vojnika.

Stoga ne čudi da je DRL i formalno, dekretom *Führera* Adolfa Hitlera od 21. prosinca 1938., pretvoren u stranačku organizaciju pod imenom Nacionalsocijalistički državni savez za tjelesno vježbanje (*Nationalsozialistische Reichsbund für Leibesübungen* -NSRL).⁵⁵ Osim što je ostao državni vođa za sport, Tschammer und Osten imenovan je u Stožer *Führerovog* zamjenika⁵⁶ kao povjerenik za tjelesno vježbanje u NSDAP.⁵⁷ To je značilo da je osim za NSRL bio nadležan i za ostale segmente Nacističke stranke kao što su SA, Njemačka fronta rada, *Kraft durch Freude*, *Hitlerjugend* i dr. u pitanjima koja su se odnosila na tjelovježbu i sport.⁵⁸

Njemački nogometni savez postao je pripadak jedne od sekcija unutar krovne sportske organizacije Nacističke stranke. Sve njegove ovlasti, osim onih koje se odnose na međunarodno predstavljanje njemačkoga nogometa, preuzeo je *Fachamt* nogomet, koji je opet, bio samo kotačić unutar NSRL-a. *Fachamt* je organizirao završnice nacionalnih nogometnih natjecanja, a putem regionalnih ogranaka i natjecanja nižeg stupnja. Kao i sve druge društvene organizacije bio je potpuno ovisan o Stranci, od organizacije do imenovanja dužnosnika. Ideološki i organizacijski potpuno se uklopio u novi poredak Trećeg *Reicha*.

2.2. Španjolska

Počeci nogometne organizacije u Španjolskoj prilično su zamršeni. Španjolska je jedan od sedam suosnivača FIFA-e 1904. u Parizu. Francusku, Belgiju, Nizozemsku, Dansku, Švedsku i Švicarsku predstavljali su nacionalni nogometni savezi, a Španjolsku jedan nogometni klub – *Madrid FC*.⁵⁹ Naime, jedinstveni Španjolski nogometni savez osnovan je tek 1913. Unatoč tome, prvo nacionalno natjecanje,

53 loc. cit.

54 Više vidjeti u Neumann, F., op. cit., osobito str. 58-72.

55 Steinhöfer, D., op. cit., str. 66.

56 Tada je to bio Rudolf Hess, zadužen za organizacijska pitanja Stranke.

57 Steinhöfer, D., op. cit., str. 67.

58 Luh, A., On the way to a national socialist sports system: From liberal sports in clubs and associations to directed sports in national socialist organizations, *European Journal of Sport Science*, 3, 2003., str. 10.

59 Lanfranchi, P. i dr., 100 Years of Football. The FIFA Centennial Book, str. 59-60, Petaling Jaya, Pelikan, 2004.

kup u povodu krunidbe Alfonsa XIII., odigrano je 1902. godine te je pod nazivom Kraljev kup nastavljeno odigravanje svake godine. Prvobitno su organizatori bili sami klubovi, potom regionalni savezi, a od 1913. nacionalni nogometni savez.⁶⁰ Španjolski nogometni savez činili su klubovi i regionalni nogometni savezi, koji su i birali vodstvo Saveza. Upravu klubova birali su njihovi članovi (šp. *socios*).

Nakon izbijanja građanskog rata, na područjima na kojima je vojni udar iz srpnja 1936. odmah uspio, kao i na kasnije osvojenim teritorijima, pobunjenici su uspostavljali svoju vlast. Predstavljali su se kao legitimni predstavnici španjolske države i formirali su tijela vlasti paralelna s legalnom vladom Republike. Tako je od ljeta 1936. u San Sebastiánu djelovao Ured za nogomet koji je bio nadležan za vođenje nogometnih aktivnosti na nacionalističkom području. Ured se u listopadu 1937. proglasio Španjolskim nacionalnim nogometnim savezom. I Uredom i Savezom rukovodio je vojnik, potpukovnik Julián Troncoso Sagredo.⁶¹ U studenom 1937. Izvršni odbor FIFA-e donio je odluku da priznaje dva saveza koji predstavljaju španjolski nogomet, svaki za područje koje je pod njegovom kontrolom.⁶² Izvršni je odbor zaključio da trenutačna situacija u Španjolskoj ne dopušta postojanje samo jednog nacionalnog nogometnog saveza koji bi mogao djelotvorno upravljati nogometom na cijelom teritoriju te države. Stoga je donesena privremena odluka da se regionalni savezi i njihovi klubovi mogu pridružiti jednom od dva saveza.⁶³ Svaki je savez sastavljao svoju reprezentaciju. Nacionalisti su promijenili boju dresa, koji je umjesto crvenog, sada bio plavi.⁶⁴ Osim što su uklonili svaku asocijaciju na svoje „crvene“ vojne i političke protivnike, dres je imao boju jednaku falangističkoj košulji/uniformi.

Nacionalistička strana preuzela je kontrolu i nad ostalim sportovima. U studenom 1937. osnovan je „novi“ Španjolski olimpijski odbor, a u kolovozu 1938. Nacionalno vijeće za sport koje je preuzelo zadaću predstavljanja španjolskog sporta.⁶⁵ Za predsjednika Izvršnog odbora Nacionalnog vijeća za sport, sa zaduženjem da španjolski sport reorganizira po uzoru na fašističke saveznike, imenovan je general José Moscardó Ituarte. Još tri od pet članova Izvršnog odbora bili su časnici frankističke vojske.⁶⁶

Moscardó, koji je na fašističkoj strani uživao ugled ratnoj heroja i branitelja

60 Eguizábal, G., Méndez, G. (ur.), *Real Federación Española de Fútbol 1913-1988*, Madrid, RFEF, 1988., str. 27-35.

61 González Calleja, E., *El Real Madrid, “equipo de España“ Fútbol e identidades durante el franquismo*, *Política y Sociedad*, núm. 2, 51, 2014., str. 283.

62 Franco, J. L., 1937, *dos Federaciones Españolas de Fútbol*, str. 2, www.iusport.es/opinion/JUAN-L-FRANCO-1937-DOS-federaciones-OCT-2016.pdf, 23. 11. 2018. FIFA je priznala frankistički nogometni savez u trenutku kada samu nacionalističku vladu nije priznavao nitko osim Njemačke, Italije i Portugala.

63 *ibid.*, str. 4-5.

64 Duke, V., Crolley, L., *Football, Nationality and the State*, London and New York, Routledge, 2014. str. 32.

65 *Decreto sobre constitución y reonomiento del Comité Olímpico Español como Consejo Nacional de Deporte*, *Boletín Oficial del Estado*, núm. 69 de 29. de agosto de 1938.

66 Unatoč ideološkim promjenama tijekom vremena, frankizam je svojoj biti zapravo uvijek bio vojna diktatura.

opkoljenog Alcázara u Toledu, u prvom je broju *Marce*, 1938. godine, kasnije poznatog sportskog dnevnika, a tada (i još dosta vremena), sportskog glasila Falange, na pitanje kakva će biti politika prema sportu nakon završetka rata odgovorio potpuno jasno: „Sve će voditi država. Mi ćemo imenovati predsjednike saveza, koji će imati naše potpuno povjerenje da će djelovati u interesu domovine.“⁶⁷

U istim je novinama, 5. srpnja 1939., nakon završetka građanskog rata, predsjednik tada jedinog međunarodno priznatog Španjolskog nogometnog saveza, pukovnik Troncoso decidirano istaknuo što je zadaća sporta: „Sport ne bi trebao biti slobodna aktivnost koja se obavlja radi zadovoljstva, već nužnost na putu da se ljudi ove zemlje poboljšaju i da ih se pripremi za eventualni rat.“⁶⁸

Ranije smo naveli gotovo identične riječi koje je 1933. izrekao nacistički *Reichssportführer* Tschammer und Osten.

Nakon ratne pobjede, novi je režim još jače isticao nužnost personalnih promjena i progon neistomišljenika. Stranački list *Arriba* od 2. kolovoza 1939. donosi vijest da je održana sjednica Španjolskog olimpijskog odbora na kojoj je među ostalim zaključcima, odlučeno i da se provede rigorozno čišćenje (*depuración*) svih segmenata sporta.⁶⁹ Što bi to značilo, objašnjeno je u istom listu od 21. prosinca 1939.: „Oni koji su se protivili ili se još protive Nacionalnom pokretu. Oni koji su obavljali dužnosti od povjerenja Narodnog fronta. Oni koji su surađivali s Narodnim frontom. Oni koji su pripadali masoneriji. Oni koji su se od 18. srpnja 1936. nalazili u inozemstvu i nisu se vratili u nacionalističku zonu. Oni koji su obavljali bilo koju dužnost u vlasti crvenih. Oni koji su potpomagali Narodni front. Sankcije trebaju provesti nacionalni savezi pojedinog sporta.“⁷⁰

Koliki je opseg „čišćenja“ bio može se vidjeti na primjeru nogometnih sudaca. 1936. godine bilo je 646 članova Zbora nogometnih sudaca, a 1939. samo 291.⁷¹ Pritom su osobito nastradali katalonski suci, od kojih je prijeratnih 125, 1939. godine ostalo samo 37.⁷²

Nogometni savez bio je još ažurniji od Olimpijskog odbora te je već u veljači 1939. godine donio odluku da se ne mogu registrirati niti igrati službene ili prijateljske utakmice igrači koji 1. siječnja 1939. nisu bili u nacionalističkoj zoni.⁷³

Vladajući su nogomet prihvatili i kao način propagiranja svoje ideologije, a što je sažeo madridski novinar Evaristo Acevedo: „U nogometu se treba tražiti španjolska i katolička kultura i civilizacija. Nogomet je taj koji služi da se stvori duhovno ozračje

67 Marca od 21. prosinca 1938., cit. prema: Rivero, A., *Deporte y sociedad durante el Franquismo, su organización y desarrollo en las diferentes etapas de la dictadura u: Rivero, A. (ur.), Las Leyes del deporte español. Análisis y evolución histórica*, Sevilla, Wanceulen, 2008., str. 39.

68 Cit. prema: Ackerman, J., *Fussball und nationale Identität in Diktaturen. Spanien, Portugal, Brasilien und Argentinien*, Zürich, LIT, 2011., str. 83.

69 Polo Del Barrio, J., *El Fútbol en Madrid. De actividad ludica a espectáculo de masas (1898-1945)*, neobjavljeni doktorski rad, str. 324.

70 *ibid.*, str. 325.

71 Naravno, među onima koji nedostaju bilo je i poginulih, ranjenih i izbjeglih. Ipak, bez sumnje je najvećem broju sudaca kojih 1939. nije bilo na popisu zabranjena sportska aktivnost.

72 Polo Del Barrio, J., *op. cit.*, str. 326.

73 *ibid.*, str. 366.

za spoznaju vječitih velikih vrijednosti naše rase.⁷⁴

Po uzoru na nacističke saveznike, uveden je pozdrav prije utakmice uzdignutom desnom rukom, slušanje falangističke himne i nakon toga službeni pozdrav Pokreta: „Arriba España! Viva Franco!“ (Naprijed Španjolska! Živio Franco!).⁷⁵

Kult ličnosti nije izostao niti u sportu: Franco je od srpnja 1939. bio počasni predsjednik Nogometnog saveza, a od iste se godine nacionalni kup nazivao Kup Generalisima. Slavljenju *Caudilla* pridružili su se i kubovi: *Real Madrid* s prve je poslijeratne sjednice Izvršnog odbora, na kojoj se raspravljalo o reorganizaciji kluba, poslao „domoljubni brzozjav“ Vođi u kojoj mu se izražava potpora i, drugi, generalu Moscardú, u kojem ga se moli da se poduzmu potrebne istrage u cilju „personalnog čišćenja kluba.“⁷⁶

Franco je, u svojstvu nacionalnog vođe Falange, 22. veljače 1941. donio Ukaz o osnivanju Nacionalnog odbora za sport Falange (*Delegación Nacional de Deporte de F.E.T. y de las J.O.N.S – DND*).⁷⁷ U uvodu Ukaza navodi se da politika falangističke države, usmjerena prema jedinstvu i snaženju aktivnosti koje vode jačanju domovine, ne može zanemariti sport, koji je jedno od osnovnih sredstava za cjelokupni odgoj španjolskog čovjeka. Stranka, kao politički posrednik između društva i države, nastavlja se u preambuli, odgovarajuća je institucija, više nego bilo koja druga, za poticanje i upravljanje svim oblicima sporta, skrbeći se ne samo o usavršavanju sportskih djelatnosti, već i o koordinaciji svih aktivnosti sportskih saveza. Osim toga, DND se osniva i kako bi se uspostavio odnos između sportskih aktivnosti i vojnih institucija.

Već se u prvom članku ukaza upravljanje i promocija španjolskog sporta stavljaju u nadležnost Falange. Nacionalni odbor za sport preuzeo je funkcije Španjolskog olimpijskog odbora i Nacionalnog savjeta za sport te je u tom smislu upravljao i predstavljao nacionalni sport i organizirao sudjelovanje na Olimpijskim igrama.⁷⁸ Zadaće DND-a bile su, između ostalog, odobravanje statuta i pravilnika sportskih saveza, društava i klubova te koordinacija, snaženje i nadgledanje njihovog rada. Nadalje, DND je imenovao predsjednike i dopredsjednike nacionalnih sportskih saveza. Koordinirao je i raznim sportskim aktivnostima unutar Falange, kao i onih privatne naravi, odnosno onih koje se obavljaju u vojsci.⁷⁹

DND se sastojao od nacionalnih dužnosnika, tri odjela, sportskih saveza, izvršnog odbora i Nacionalnog savjeta za sport.⁸⁰ Nacionalni dužnosnici bili su povjerenik, tajnik i administrator, koji su imenovani sukladno hijerarhijskim pravilima Falange.

74 Cit. prema: Gómez, D., *La patria del gol. Fútbol y política en el Estado español*, Irun, Alberdania, 2007. str. 49. Pritom izraz rasa ne treba promatrati u eugeničkom smislu kao kod nacista. U Španjolskoj je on imao značenje osobina koje krase „pravog“ Španjolca, koji je domoljub, katolik, konzervativan, antiliberal, ponosan na španjolsku prošlost.

75 Duke, V., Crolley, L., op. cit., str. 33.

76 Polo Del Barrio, J., op. cit., str. 347.

77 Decreto de 22 de febrero de 1941 por el que se establece la Delegación Nacional de Deportes de F.E.T. y de las J.O.N.S., Boletín Oficial del Estado, núm. 64 de 05. de martes 1941.

78 *ibid.*, članak 2 i članak 3.

79 *ibid.*, članak 4.

80 *ibid.*, članak 5.

Tri odjela kojima je rukovodio tajnik pod nadzorom povjerenika, skrbili su se o sportu u Falangi, sportskim savezima i vojsci. Izvršni odbor su činili nacionalni dužnosnici, načelnici tri odjela i španjolski predstavnici u Međunarodnom olimpijskom odboru.⁸¹

Navedenim ukazom general Moscardó, kojeg je Franco imenovao za nacionalnog povjerenika, imenovao je predsjednike nacionalnih sportskih saveza, pa tako i Španjolskog nogometnog saveza, u kojem je ponovno imenovan pukovnik Troncoso.

DND je tek u srpnju 1945. dobio svoj Statut, kojeg je prethodno odobrio glavni tajnik Falange s položajem ministra.⁸² U prvom članku Statuta DND se određuje kao servis Falange koji je najviša vlast u stvarima koje se odnose na tjelesni odgoj i sporta na područje cijele države. Koliko je Pokret „prisvojio“ državu i smatra je istoznačnicom, može se vidjeti iz odredbe članka 2. točke c u kojoj se određuje da je zadaća DND-a upravljati državnim i stranačkim organizacijama koje se bave tjelesnim odgojem i sportom. Znači, stranačko tijelo – DND, upravlja i državnim organizacijama. U istom se članku, točki m, određuje opća nadležnost DND-a u odnosu na nacionalne sportske saveze, odnosno odobravanje njihovih statuta i pravilnika, kao i imenovanje, odnosno odobravanje imenovanja na funkcije u savezima, uključujući i tehničke i administrativne tajnike. Nacionalnog povjerenika za sport (*el Delegado Nacional*) imenovao je *Caudillo* na prijedlog glavnog tajnika Falange.

Načelnike tri odjela imenovao je nacionalni povjerenik. Zadaća je načelnika Odjela za nacionalne sportske saveze bila nadziranje funkcioniranja svih nacionalnih saveza, komunicirati s njihovim predsjednicima i dopredsjednicima i skrbiti o provedbi naloga.⁸³

Glava 24. Statuta posvećena je nacionalnim sportskim savezima. Oni se definiraju kao tehnička i administrativna tijela koja, zavisna od DND-a i po njegovim nalogima, upravljaju aktivnostima svoga sporta i promoviraju ga te ga zastupaju u odgovarajućim međunarodnim sportskim savezima.⁸⁴ Članovi nacionalnih saveza (misli se na upravljačke položaje) i čelnici klubova trebaju biti osvjedočeni podupiratelji Falange. Predsjednik saveza, kojeg je imenovao nacionalni povjerenik, upravlja savezom uz pomoć ostalih članova, ali koji imaju samo savjetodavnu funkciju.⁸⁵ Čvrsti hijerarhijski sustav uspostavljen je i u regionalnim sportskim savezima. Njihove predsjednike i dopredsjednike imenuje predsjednik nacionalnog saveza, uz prethodno odobrenje DND-a. Tajnika, rizničara i određen broj članova izvršnog odbora imenovao je predsjednik regionalnog saveza.⁸⁶

Status sportskih klubova i društava reguliran je glavom 25. Statuta. Klubovi se vode sukladno statutu kojeg treba odobriti nacionalni sportski savez. Predsjednike i dopredsjednike klubova imenovali su nacionalni sportski savezi. Predsjednicima

81 *ibid.*, članci 6-10.

82 Estatuto Orgánico de la Delegación Nacional de Deportes, Boletín del Movimiento F.E.T. y de las J.O.N.S. núm. 268 de 15 de julio de 1945, citirano prema objavi u Boletín Oficial de la DND núm. 28/1945.

83 Estatuto Orgánico de la DND, članak 18.

84 *ibid.*, članak 40.

85 *ibid.*, članak 47. O stvarima u kojima Izvršni odbor savjetuje povjerenika govori se u članku 28.

86 *ibid.*, članak 50.

pomažu i savjetuju ih u vođenju kluba članovi izvršnog odbora. Članove izvršnog odbora predlaže opća skupština kluba koju čine članovi kluba (šp. *socios*). U izvršnom su odboru morala biti najmanje dva člana Falange. Između predloženih članova predsjednik kluba je sam birao članove Izvršnog odbora.⁸⁷

Uz ovlaštenje DND-a, Španjolski nogometni savez poništio je sva natjecanja održana između 1936. i 1939. godine, kao i sve ugovore između igrača i klubova ili klubova međusobno.⁸⁸ Suvremeni Kraljevski španjolski nogometni savez još uvijek u evidenciji vodi kao da se ta prvenstva i kupovi nisu igrali.

Ni sport nije ostao pošteđen jezičnog purizma nove vlasti. Naime, ministar unutarnjih poslova i glavni tajnik Falange Ramón Serrano Suñer u svibnju je 1940. donio Zapovijed da se u javnoj komunikaciji i nazivlju ne smiju koristiti strane riječi, što je uključivalo i imena sportskih klubova.⁸⁹ Tako su nogometni klubovi koji su u nazivu imali engleski „Football club“ mijenjali taj izraz u španjolski „Club de fútbol“; Athletic iz Bilbaa i Madrida postali su Atlético i sl. Hispanizacija jezika nije se zaustavila samo na imenima. I engleski izrazi kao *corner*, *referee*, *shoot*, *team*, zamijenjeni su odgovarajućim španjolskim riječima. Čak se predlagalo da se i naziv sporta, „*fútbol*“ zamijeni doslovnim prijevodom, odnosno riječju „*balompié*.“⁹⁰

Međutim, ksenofobija se nije izražavala samo u rječniku. Cirkularnim pismom iz siječnja 1941. zabranjuj strancima se zabranjuje sudjelovanje u bilo kojem nacionalnom sportskom natjecanju, pojedinačnom ili ekipnom.⁹¹

Sportske aktivnosti i organizacija sporta u promatranj fazi frankizma u potpunosti su kontroli jedine političke stranke, što ujedno znači i države jer su i ovom režimu stranka i država organizacijski i personalno nerazlučive. Hijerarhijski postavljena piramida sporta i njegovih organizacija (saveza i klubova, ali i „čisto“ stranačkih sportskih organizacija) tražila je poslušnost, ujednačenost i služenje državi i političkom pokretu. U ovoj prvoj fazi frankizma naglasak je više stavljen, u duhu *cruzade*,⁹² na moralnu, tjelesno-edukacijsku svrhu sporta, nego na natjecateljsku. Neposredno nakon završetka Građanskog rata pokrenuta je promotivna kampanja „Računamo na tebe“ s krilaticom „Bavi se sportom i poboljšaj rasu.“⁹³ Na plakatima se nalazio lik José Antonia Prima de Rivere, predratnog vođe Falange, kako igra nogomet u republikanskom zatvoru u Alicanteu, malo prije pogubljenja. Falangisti su sport smatrali dobrim sredstvom za mobilizaciju mladih pod svojim vodstvom,

87 *ibid.*, članci 61-62.

88 Polo Del Barrio, J., *op. cit.*, str. 330.

89 Orden de 16 de mayo de 1940, Boletín Oficial del Estado, núm. 138 de 17 de mayo. 1940. U preambuli Zapovijedi navodi se da se ne donosi u duhu ksenofobije nego zbog zaštite vlastitog jezika i sprječavanja da bude u vazalnoj i kolonijalnoj podređenosti. Člankom 58. Statuta DND-a odredilo se da se klupskim statutom utvrđuje naziv kluba, koji mora biti španjolski.

90 Jedan od rijetkih klubova koji imaju tu riječ u imenu je Real Betis Balompié iz Seville. Međutim, klub je tako nazvan puno prije navedene zapovijedi.

91 Cirkular je, kao podsjetnik, objavljen u Boletín Oficial de la Delegación Nacional de Deportes, núm. 13/1944.

92 *Cruzada* – križarski pohod. Tako su nacionalisti nazivali svoju borbu, prije svega oružanu, ali i duhovnu, kojoj je cilj bio postići „španjolsku“ Španjolsku, lišenu modernizma, liberalizma i sekularizma.

93 Polo Del Barrio, J., *op. cit.*, str. 332.

kao i priliku za indoktrinaciju s tradicionalnim španjolskim vrijednostima u njihovoj interpretaciji.

Sukladno militariziranom ozračju čitavog društva sport je otvoreno i formalno bio povezan s vojskom koja je, uz Katoličku crkvu i F.E.T., bila osnovni element novog poretka. Nacionalni sportski savezi „utopili“ su se u jedinstvenoj sportskoj organizaciji, a reprezentacije i klubovi, prvenstveno nogometni, služili su kao predstavnici novog režima prema vani, odnosno kao promicatelji njegovih vrijednosti prema unutra.

2.3. Nezavisna Država Hrvatska

Hrvatski nogomet u Kraljevini Jugoslaviji bio je do 1939. godine organiziran u Jugoslavenskom nogometnom savezu (JNS). Djelovanje Saveza bilo je obilježeno, slično kao i u cijeloj državi, nacionalnim suprotnostima koje su se izražavale putem sukoba na utakmicama⁹⁴ ili u nogometnim forumima. Jedan od najpoznatijih slučajeva bio je bojkot državne reprezentacije od strane hrvatskih klubova te, posljedično, nastup samo srpskih igrača u jugoslavenskoj reprezentaciji na prvom svjetskom prvenstvu u Urugvaju 1930. Razlog neodazivanja hrvatskih nogometaša bila je odluka o premještanju sjedišta JNS-a iz Zagreba u Beograd.

Na sjednici Skupštine JNS održanoj 29. siječnja 1939., neslaganje hrvatskih i slovenskih klubova s jedne strane i srpskih klubova s druge strane bilo je toliko izraženo da su predstavnici Zagrebačkog, Splitskog i Osječkog podsaveza napustili sjednicu. Klubovi tih podsaveza donijeli su u travnju iste godine odluku da nakon završetka tekućeg natjecanja napuštaju zajedničku državnu ligu.⁹⁵ U svibnju 1939. osnovana je Hrvatska športska sloga, a 6. kolovoza 1939. i Hrvatski nogometni savez kao njen sastavni dio. Nekoliko dana kasnije, 26. kolovoza, proglašena je Banovina Hrvatska. Tako je u HNS pristupila većina klubova koja je imala sjedište na području nove Banovine. Izvan tog područja, HNS-u su se, očito po etničkom ključu, priključili SAŠK iz Sarajeva i Bačka iz Subotice, dok je SK Bata iz Borova (koje je bilo u Banovini) otišao u Beogradski loptački podsavez.⁹⁶

Vjerojatno uvidjevši da pušu novi politički vjetrovi (a možda i pod utjecajem državne vlasti), beogradski klubovi, koji su zapravo predstavljali srpski nogomet, započeli su pregovore s HNS-om. Rezultat je bio raspuštanje JNS-a i, u siječnju 1940., osnivanje Vrhovnog nogometnog saveza, koji su, uz HNS, činili u međuvremenu osnovani Srpski i Slovenski nogometni savez.⁹⁷ Na osnivačkoj skupštini novog saveza donesena su Pravila Vrhovnog nogometnog saveza prema kojima je Savez bio ustrojen prema (kon)federalnom načelu pariteta i ograničenih ovlasti u odnosu na nacionalne saveze, koji su definirani kao samostalni nogometni savezi.⁹⁸ Predmet velikog spora

94 Više: Jovanović, V., Antonijević, N., Ein unvermeidlicher Geschmack von Politik: Jugoslawischer Fussball zwischen zwei Weltkriegen, u: Koller, Ch. i Brändle, F. (ur.), op. cit.

95 Frntić, F., Nogometna prvenstva Hrvatske od 1939. do 1945., str. 46, Povijest sporta, 109/1996.

96 ibid., str. 46-47.

97 Jelenić, M., Nogometna konfederacija u Jugoslaviji 1939. godine, Povijest sporta 22/1991., str. 40-41.

98 Pravila Vrhovnog nogometnog saveza, članak 2. i članak 4., cit. prema: Jelenić, M., op. cit., str.

iz tridesetih godina, mjesto sjedišta Saveza, prepušteno je na odlučivanje Glavnoj skupštini u kojoj je svaki nacionalni savez imao jedan glas.⁹⁹ Prvenstvena natjecanja odvijala su se unutar nacionalnih saveza, a najuspješniji klubovi igrali su završnicu za titulu jugoslavenskoga prvaka. U natjecateljskoj godini 1939./1940. igrala se zajednička hrvatsko-slovenska liga jer još nije bio osnovan Slovenski nogometni savez, a državni prvak nakon odigrane završnice postao je *Građanski* iz Zagreba. U natjecateljskoj godini 1940./1941. prvak hrvatske lige bio je *Hajduk* iz Splita,¹⁰⁰ koji nije bio u prilici pokušati osvojiti državni naslov jer je 6. travnja 1941. napad sila Osovine na Kraljevinu Jugoslaviju prekinuo natjecanja i označio kraj monarhističkog režima.

Nakon što su ih Talijani i Nijemci doveli na vlast, ustaše su pristupile organizaciji tvorevine koju su nazvali Nezavisna Država Hrvatska.

Zakonskom odredbom o državnoj vladi Nezavisne Države Hrvatske određena je nadležnost pojedinih ministarstava. Kao jedno od 14 ministarstava osnovano je i Ministarstvo udružbe koje je bilo nadležno, između ostaloga, „za odobrenje, osnivanje novih i usklađivanje rada i zadaća pojedinih društava radi općih probitaka“ i „tjelesni uzgoj mladeži i šport“.¹⁰¹ Zakonskom odredbom o podjeli ministarstava na odjele i o djelokrugu odjela Ministarstvo udružbe podijeljeno je na obći odsjek i dva odjela – *društvenog osiguranja, zaštite i skrbi te odjel društvenovnih poslova. Tjelesni uzgoj mladeži i šport* spadali su u drugi odjel.¹⁰²

Međutim, ministarstva su djelovala i prije donošenja spomenute Zakonske odredbe. Pavelić je odredbu o imenovanju Vlade donio već 16. travnja. 1941.¹⁰³ Tako je Miško Zebić, bivši nogometaš *HAŠK-a* iz Zagreba,¹⁰⁴ u Ministarstvu udružbe obavljao dužnost voditelja odjela tjelesni odgoj i sport još u svibnju 1941. jer je u tom svojstvu 21. svibnja donio odluku o raspuštanju sportskih saveza, odnosno o smjeni uprava i imenovanju povjerenika. Rudolf Hitrec imenovan je za povjerenika u Hrvatskom nogometnom savezu.¹⁰⁵ Sljedećih mjeseci uslijedilo je raspuštanje klubova, odnosno imenovanje povjerenika u njima. Na primjer, 26. srpnja. 1941. Zebić je donio odluke koje se odnose na varaždinsko područje. O tome je izvijestio tjednik *Hrvatsko jedinstvo* navodeći Zebića kao povjerenika za cjelokupni šport u Hrvatskoj. U većini klubova raspuštena je uprava i imenovan povjerenik, ali su neki klubovi morali spojiti, a neki su bili raspušteni. Jedan od njih bio je *Radnički športski*

41.

99 *ibid.*, članak 1. i 6., cit. prema: Jelenić, M., op. cit., str. 41.

100 HNS službeno vodi *Hajduka* kao prvaka Hrvatske za 1940./1941. godinu.

101 Zakonska odredba o državnoj vladi Nezavisne Države Hrvatske, članak 6., Narodne novine br. 58/41. Zakonska odredba prvobitno je objavljena u Narodnim novinama br. 58/41 od 24. 06. 1941. Međutim, u Narodnim novinama br. 59/41 od 25. lipnja. 1941. ponovno je objavljena, a na temelju Odredbe predsjednika Zakonodavnog povjerenstva, i to zbog toga što je tiskana „sa mnogim greškama i krivo.“ Tekst otisnut u broju od 24. lipnja 1941. proglašen je bezvrijednim.

102 Zakonska odredba o podjeli ministarstava na odjele i o djelokrugu odjela, članak 13., Narodne novine br. 99/41.

103 Odredba o imenovanju Prve Hrvatske Državne Vlade, Narodne novine br. 4/41.

104 HAŠK 1903-1923., str. 119, Zagreb, Hrvatski Akademski Športski Klub, 1923.

105 Frntić, F., op. cit., str. 49.

klub Sloboda iz Varaždina, očito zabranjen zbog prefiksa „radnički“.¹⁰⁶

U skladu s načelom korporativizma koji je preuzeo ustaški pokret, u srpnju 1941. donesena je Odredba o osnutku staliških i drugih postrojbi u okviru Hrvatskog ustaškog oslobodilačkog pokreta.¹⁰⁷ Tom su Odredbom osnovani stališki savezi i savezi društava. Glavni savez obuhvaćao je šesnaest saveza, među kojima i *Hrvatski savez športskih i planinarskih društava*. Svi su savezi trebali biti ustrojjeni „na načelu postavljenog vodstva, politički nadzirani po ustaškom pokret, a stručno vodjeni po svojim višim ustrojbenim i stručnim predstavnicima.“ Poglavljenik je imenovao Državnog savezničara, koji je na čelu Glavnog saveza, kao i druge savezničare, koji su na čelu pojedinog saveza.¹⁰⁸ Savezi se prema strukama mogu dijeliti na dosaveze, koje vode dosavezni povjerenici, a koje na prijedlog savezničara imenuje državni savezničar.¹⁰⁹ Teoretski, nogometni savez bi imao status dosaveza u okviru *Hrvatskog saveza športskih i planinarskih društava*. Za savezničara tog saveza imenovan je početkom 1942. Miško Zebić.¹¹⁰

S obzirom na to da sustav *staliških* postrojbi nije zaživio, za organizaciju sporta u NDH osnovan je 23. svibnja. 1942. *Ured državnog vodstva tjelesnog odgoja i športa* (dalje: UTOŠ). Za razliku od *Saveza športskih i planinarskih društava* koji je bio stranačka organizacija, UTOŠ je bio državno tijelo. Ured je osnovan u okviru Ministarstva udružbe te je predstavljao najvišu vlast za tjelesni odgoj i šport i bio je izravno pod ministrom udružbe.¹¹¹

UTOŠ je vodio državni vođa tjelesnog odgoja i športa kojeg je na prijedlog ministra udružbe imenovao poglavnik.¹¹² Za državnog vođu imenovan je Miško Zebić, koji je dobio i stranačku funkciju „poglavnog pobočnika“.¹¹³

Zadaća UTOŠ-a bila je da izdaje propise za promicanje tjelesnog odgoja i športa, da u suradnji s Ministarstvom domobranstva vodi i nadzire tjelesni odgoj i šport oružanih snaga, da u suradnji sa Zapovjedništvom *Poglavnikove tjelesne bojne*, vođom Častne radne službe i zapovjedništvom Ustaške mladeži vodi i nadzire tjelesni odgoj i šport u tim organizacijama i da u suradnji s Ministarstvom nastave vodi i nadzire tjelesni odgoj i šport sveučilišne i školske mladeži. Za temu je ovoga rada posebno važna nadležnost Ureda koja se odnosi na nadzor cjelokupnog djelovanja u svim tjelovježbnim, sportskim i planinarskim savezima, društvima i klubovima, davanje smjernica za ustrojstvo tih organizacija i odobravanje njihovih pravila. Zatim,

106 Promjene u športu, Hrvatsko jedinstvo, br. 198 od 31. 07. 1941., str. 6.

107 Odredba o osnutku staliških i drugih postrojbi u okviru Hrvatskog ustaškog oslobodilačkog pokreta, Narodne novine br. 187/41. Zanimljivo je kako je ovaj propis koji se odnosi na ustašku organizaciju (prije Pavelićevog potpisa stoji da je dano u Glavnom ustaškom stanu, dakle stranačkom, a ne državnom tijelu) objavljen u službenom glasilu u kojem bi se trebali objavljivati samo državni propisi. Pokazuje se da je i u NDH bilo teško razlikovati stranku (pokret) od države.

108 *ibid.*, članak 3. i 4.

109 *ibid.*, članak 4.

110 Zebić, Miško, u Dizdar, Z. i dr. (ur.), *Tko je tko u NDH*, str. 430, Zagreb, Minerva, 1997.

111 Zakonska odredba o osnivanju Ureda državnog vodstva tjelesnog odgoja i športa, članak 1., Narodne novine br. 114/42.

112 *ibid.*, članak 2.

113 Dizdar, Z., *op. cit.*, str. 430.

Ured je trebao nadzirati sve javne tjelovježbne i sportske priredbe, davati odobrenja za nastupe saveza, klubova i pojedinaca na sportskim priredbama u tuzemstvu i inozemstvu. Ured je imao i ovlast osnivati i raspuštati saveze i klubove za tjelesni odgoj i sport i imenovati i razrješavati dužnosnike saveza i klubova.¹¹⁴

Potrebno je primijetiti da su Zakonsku odredbu supotpisali ministri udružbe, domobranstva, nastave, unutarnjih poslova, zdravstva i pravosuđa i bogoštovlja. Znači, svi resori u okviru kojih bi UTOŠ mogao provoditi aktivnosti ili nadzor. Time su na jednom mjestu centralizirane sve djelatnosti koje se u najširem pojmu mogu podvesti na tjelesni odgoj i sport, bez obzira na to odnose li se na aktivnosti države (uključujući i oružane snage) ili ustaškog pokreta.

U sklopu reorganizacije Vlade NDH u jesen 1942. ukinuto je Ministarstvo udružbe te su se poslovi koji su se odnosili „udružbu i društovna skrb“, između njih i upravni poslovi Glavnog saveza staliških i drugih postrojbi i upravni poslovi *Ureda državnog vodstva tjelesnog odgoja i sporta*, prenijeli u nadležnost Ministarstva unutarnjih poslova.¹¹⁵

Hrvatski nogometni savez dobio je povjerenika još u svibnju 1941. te je on pod nadzorom državnog povjerenika za sport vodio nogomet na području NDH.

Povjerenik Rudi Hitrec uputio je 7. srpnja 1941. glavnom tajništvu FIFA-e zahtjev za prijemom HNS-a u članstvo FIFA-e. Već 17. srpnja iz Züricha stiže obavijest glavnog tajnika FIFA-e da je Odbor za hitnost donio odluku o prijemu u članstvo HNS-a.¹¹⁶ S obzirom na brzinu odluke i činjenicu da se primio savez državne tvorevine koju su uglavnom priznavale samo države članice Trojnog pakta, važno je primijetiti da se zbog rata nisu održavale sjednice Izvršnog odbora FIFA-e (o Kongresu da ne govorimo) te da je sve odluke donosio tročlani Odbor za hitnost.¹¹⁷ Također, i to što je glavni tajnik FIFA-e bio Nijemac, Ivo Schricker, sigurno je pomoglo tadašnjem režimu pri ulasku u članstvo Svjetske nogometne federacije.

U lipnju 1943. državni vođa tjelesnog odgoja i sporta odobrio je Propisnik o ustrojstvu Hrvatskog nogometnog saveza, Obći pravilnik Hrvatskog nogometnog saveza, Pravilnik o ustrojstvu dosaveza HNS, Pravilnik o ustrojstvu župa HNS-a, Pravilnik zbora nogometnih sudaca HNS te niz provedbenih propisa HNS-a.¹¹⁸

Propisnikom o ustrojstvu utvrđen je naziv Saveza – Hrvatski nogometni savez.¹¹⁹ To znači da se odstupilo od naziva propisanog u Odredbi o osnivanju staliških postrojbi jer bi prema njemu naziv bio Hrvatski nogometni dosavez. Kao svrha i djelokrug *Saveza* određeno je da on okuplja nogometna društva i klubova, brine se za

114 Zakonska odredba o osnivanju Ureda državnog vodstva tjelesnog odgoja i športa, članak 3.

115 Zakonska odredba o državnoj vladi Nezavisne Države Hrvatske, članak 6. i 20., Narodne novine br. 229/42.

116 Magdić, Z., *Nogomet u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, str. 43. u: Kramer, F. (ur.), *Hrvatski nogometni savez 1912.-1992.*, Zagreb, Hrvatski nogometni savez, 1992., str. 42-59.

117 Wahlig, H., *Dr. Ivo Schricker: Ein Deutscher in Diensten des Weltfußballs*, u: Peiffer, L. i Schulze-Marmeling, D. (ur.), op. cit., str. 200.

118 Odluka državnog vodje tjelesnog odgoja i športa, br.1474/43 od 02. 06. 1943, Zbirka propisa Hrvatskog nogometnog saveza (dalje: Zbirka propisa), Zagreb, Hrvatski nogometni savez, 1943.

119 Propisnik o ustrojstvu Hrvatskog nogometnog saveza (dalje: Propisnik), članak 1., Zbirka propisa.

promicanje nogometnog sporta, zastupa hrvatski nogometni sport, priređuje utakmice za prvenstvo NDH i pokal te utakmice „državnog predstavništva“.¹²⁰ Da bio postao član Saveza, klub, između ostaloga, treba imati potvrdu nadležnog ustaškog tabora¹²¹ da ne postoji nikakva zapreka za „obstanak kluba u političkom i gospodarstvenom pogledu.“ Klub u svom nazivu nije smio imati „razredno“ (klasno, op.a.) obilježje.¹²² Prije odluke o prijemu u članstvo, Savez je trebao „iztražiti“ je li potrebno osnivanje kluba u mjestu gdje ima više klubova.¹²³ Znači, klub je trebao biti politički podoban, za što je potvrdu izdavala ustaška organizacija, nije smio biti radnički (pod „razrednim obilježjem“ očito se mislilo na klubove koje je organizirao radnički pokret, odnosno komunisti, jer u suprotnom ne bi niti *Gradanski* mogao zadržati svoj naziv), a Savez je imao pravo na diskrecijsku ocjenu je li potreban još jedan klub ako u tom mjestu već postoje nogometni klubovi.

Tijela i ustrojstvene jedinice Saveza („postrojbe“) bila su godišnji sastanak članstva, uprava, Zbor nogometnih sudaca, Nadzorni odbor, dosavezi i župe.¹²⁴

Godišnji sastanak članstva, odnosno skupštinu, činili su po dva predstavnika kluba s jednim pravom glasa, što znači da je svaki klub, bez obzira na status natjecanja, imao jedan glas. To je tijelo, između ostaloga, bilo nadležno da upravi daje smjernice za rad i predlaže propisnike, pravilnike i poslovnike.¹²⁵

Uprava se sastojala od predsjednika, četiri zamjenika predsjednika, od kojih jedan mora biti nogometni sudac, dva tajnika, pročelnika Zbora nogometnih sudaca (ZNS), pročelnika odsjeka (7) i nadzornog odbora i predsjednika svih dosaveza. Predsjednika Saveza imenovao je državni vođa za sport neposredno, a zamjenike predsjednika i ostale članove uprave na prijedlog predsjednika Saveza. Jedino je pročelnika ZNS-a državni vođa imenovao na prijedlog skupštine ZNS-a. To znači da je cjelokupno vodstvo Saveza, uključujući i pročelnike odsjeka (odjela unutar Saveza) imenovao državni vođa za sport. Godišnji sastanak članstva je samo predlagao pročelnike odsjeka predsjedniku, koji je taj prijedlog prosljeđivao državnom vođi.¹²⁶

Propisnikom nije utvrđeno tko donosi taj akt, kao i druge propise Saveza. Naime, godišnji sastanak članstva je samo predlagao njihovo donošenje (nije navedeno kome), a upravi Saveza, uključujući i predsjednika, uopće nije dana nikakva nadležnost u tome. U potpisu na kraju svih propisa u Zbirci propisa nalazi se državni vođa za šport Miško Zebić. Kao datum donošenja Propisnika, primjerice, naveden je 1. svibanj 1943., a odluka o odobrenju tog Propisnika 2. lipnja 1943. Zebić se nalazi u potpisu oba dokumenta. Ako je to bila njegova nadležnost, zašto ih je onda trebao i odobravati? U Zakonskoj odredbi o osnivanju UTOŠ-a bilo je utvrđeno da to tijelo odobrava pravila sportskih saveza i klubova, ne i da ih donosi.

Stoga možemo zaključiti da je Propisnik imao veliku formalnu prazninu jer nije propisao nadležnost za njegovo donošenje, kao i druge propise HNS-a. Temeljem

120 *ibid.*, članak 3.

121 Teritorijalna organizacija Ustaškog pokreta.

122 Propisnik, članak 8. stavak 1., točka e i f.

123 *ibid.*, članak 9.

124 *ibid.*, članak 12.

125 *ibid.*, članak 16. i 18.

126 *ibid.*, članak 20. i 21.

navedenih dokumenata može se utvrditi da je te propise donosio državni vođa za šport, koliko god se to činilo nelogično s obzirom na njegovo kasnije odobrenje istih tih propisa.

Trećim dijelom Obćeg Pravilnika HNS-a bio je utvrđen status klubova i uvjeti pod kojima se odigravaju utakmice. Propisnici klubova bili su jednoobrazni, a obrasce je donosio UTOŠ.¹²⁷

Člankom 20. bio je utvrđen postupak izlaska igrača i sudaca na teren i pozdravljanja:

„Momčadi se postavljaju u red licem jedna prema drugoj. Svi igrači i sudci imaju stati u stavu ‘POZOR’. Pozdrav se vrši na taj način da na uzvik sudca ‘ZA DOM’ odgovaraju svi dizanjem desne ruke kose prema gore poklikom ‘SPREMNI’. Isto tako moraju se i nakon završene utakmice obje momčadi postaviti na sredinu igrališta i ponovno pozdraviti na isti način kao i na početku utakmice.“¹²⁸

I Poslovníkom službenog dopisivanja za uprave saveza, dosaveza, župa i klubova članova Hrvatskog nogometnog saveza bilo je propisano da „Svaki spis se zaključuje s riečima: Za Dom spremni!“¹²⁹

Sjedišta dosaveza bila su u Zagrebu, Sarajevu, Zemunu, Osijeku i Banja Luci.¹³⁰ Dosavezi su strukturno pratili HNS. Državni vođa za sport imenovao je predsjednika dosaveza izravno,¹³¹ što je protivno odredbi Propisnika da sve članove uprave HNS-a (a to su po funkciji bili i predsjednici dosaveza), osim pročelnika ZNS-a, imenuje državni vođa za šport na prijedlog predsjednika HNS. S obzirom na to da nije propisano tko imenuje članove uprave dosaveza, za pretpostaviti je da je i to bilo u nadležnosti državnog vođe za šport.

Iz navedenih propisa Hrvatskog nogometnog saveza može se zaključiti da je čitava nogometna organizacija bilo potpuno ovisna o Uredu državnog vodstva tjelesnog odgoja i športa, odnosno državnom vođi za šport. Ovisnost se odnosila na personalna (imenovanja dužnosnika) i organizacijsko-ustrojstvena i praktična pitanja (donošenje općih akata Saveza).

Uvođenje načela vođe i u sport vezano je za 15. načelo Ustaškog pokreta – načelo odgovornosti. Odnosno, kako je ustaški ideolog Danijel Crljen to pojasnio:

„Mi izgrađujemo državu reda, pokoravanja i stege. Jedan narod, jedna država, jedan Poglavnik, jedan Ustaški pokret. [...] Nitko nije ljepše i točnije govorio o pojmu odgovornosti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj nego sam Poglavnik, kad je u svom povijesnom govoru na Markovom Trgu rekao, da on odgovara hrvatskom narodu za sve činovnike, ali da svi činovnici za svoj rad odgovaraju njemu. [...] Znamo dobro da u svakoj kući jedan zapovijeda, a ostali slušaju, pa je razumljivo, da tako treba biti u jednoj državi.“¹³²

Nadalje, članovi Saveza mogli su biti samo klubovi koji su dobili odobrenje

127 Obći Pravilnik Hrvatskog nogometnog saveza III. dio, članak 3., Zbirka propisa.

128 *ibid.*, članak 20.

129 Poslovníkom službenog dopisivanja za uprave saveza, dosaveza, župa i klubova članova Hrvatskog nogometnog saveza, točka 4., Zbirka propisa.

130 Pravilnik o ustrojstvu dosaveza Hrvatskog nogometnog saveza, članak 2., Zbirka propisa.

131 *ibid.*, članak 12.

132 Crljen, D., *op. cit.*, str. 82-83.

ustaške organizacije, a na utakmicama i službenom dopisivanju koristio se ustaški pozdrav.

Sve to pokazuje visok stupanj politiziranosti i ideologiziranosti nogometne organizacije, u skladu s „novim poretom“ koji su uvodili ustaše i njihovi nacifašistički saveznici.

Unatoč tako autokratskom ustrojstvu, nogometni savez nije bio u stanju, iz više razloga, organizirati odigravanje prvenstva, kako je nazvano, „Državnog nogometnog razreda“. Naime, nakon odigranoga jesenskoga dijela prvenstva 1941. (u koji je odlukom državnog vođe športa bio uključen i zemunski *Deutsche Sport Verein Victoria*, klub njemačke narodnosne zajednice), natjecanje nije nastavljeno jer je državni vođa za šport odlučio da će se ubuduće igrati proljeće-jesen i da započinje novo prvenstvo.¹³³ To prvenstvo 1942. i sljedeće, 1943. godine, bila su jedina koja su okončana. Prvenstvo 1944. zbog različitih sporova i odustajanja klubova nije odigrano do kraja te je tadašnji povjerenik HNS-a Rinaldo Čulić uz suglasnost državnog vođe za sport odlučio da se prvenstvo prekine i ne proglasi pobjednik. Za 1945. godinu prvenstvo nije niti započelo.¹³⁴

3. ZAKLJUČAK

U skladu sa svojim pogledom na svijet i politikom koju su provodili, totalitarni režimi koje smo analizirali u ovom radu i sport su obuhvatili u svoj novi poredak, a sve u nastojanju da kontroliraju sve segmente društvenog, ali velikim dijelom i privatnoga, života.

Sport vladajući, osim kao sredstvo unaprjeđenja tjelesnog i psihičkog zdravlja, koje će biti korisno upotrijebljeno u (para)vojne svrhe, shvaćaju i kao mogućnost indoktrinacije pojedinaca, ali i kao propagandno sredstvo novog režima među širokim masama stanovništva.

„Preuzimanje“ sporta od strane vladajuće grupacije karakterizira iznimna centralizacija sportskih organizacija koja se manifestira uključivanjem u jedinstvenu nacionalnu organizaciju koja je nadležna za sve sportske aktivnosti u državi. Pritom je irelevantno radi li se o stranačkoj ili državnoj organizaciji jer je i na drugim područjima granica između stranke (pokreta) i države nevidljiva i često i nepostojeća. Unutar te jedinstvene organizacije, raniji sportski savezi mogli su zadržati opstojnost (ali u strogo zadanim, uskim, okvirima koji su se odnosili samo na „tehničke“ stvari kao što su organizacija natjecanja i sl.) ili su bili dekretom ukinuti i pripojeni kao jedna od sekcija krovnoj sportskoj organizaciji.

Unutarnje ustrojstvo sportskih organizacije karakterizira načelo vođe i imenovanja izvana i odozgo. Vodstvo nacionalnih sportskih saveza imenovao je, izvan tih saveza, nacionalni „vođa“ za sport, a uprave regionalnih saveza i klubova imenovao je vođa (povjerenik) nacionalnog saveza. Naravno, svi tako imenovani dužnosnici bili su osobe od političkog povjerenja.

Potpuni gubitak autonomije sportskih saveza i klubova očituje se i obvezom da

133 Frntić, F., op. cit., str. 50.

134 *ibid.*, str. 52.

njihove akte ili donosi ili odobrava nacionalna sportska organizacija i/ili njen vođa.

U ratnom je dobu i FIFA donosila odluke koje su išle u korist nedemokratskih režima. U Španjolskoj je tijekom građanskog rata priznala nadležnost dva nogometna saveza za državu Španjolsku, ovisno o području efektivne političke vlasti. Takva je odluka bila suprotna pravilima FIFA-e koja su određivala da za jednu državu može postojati samo jedan nacionalni nogometni savez i da je on vrhovna nogometna vlast u granicama te države. Primanje tadašnjeg HNS-a u FIFA-u posljedica je prihvaćanja politike svršenog čina, a protivno normama međunarodnog prava o nepriznavanju okupatorskih tvorevina. Međutim, ratne prilike i nefunkcioniranje redovitih tijela FIFA-e omogućili su i takve odluke.

Netrpeljivost prema političkim ili rasnim neprijateljima vladajućeg režima nije se mogla izbjeći niti u sportskim organizacijama. Nakon preuzimanja vlasti uslijedila su čišćenja saveza i klubova od nepoćudnih osoba i ukidanje brojnih sportskih organizacija i klubova, prije svega radničkih i židovskih.

Obvezni fašistički pozdravi prije utakmica ili promjena boje dresa reprezentacije samo su vanjske manifestacije procesa prožimanja - personalnog, organizacijskog i ideološkog, vladajuće politike i sporta.

Sport i njegova organizacija bili su zrcalo cjelokupnog društva nakon dolaska na vlast zastupnika ekstremističke ideologije te samo jedan od segmenata preuzimanja totalne vlasti.

LITERATURA

Knjige

1. Ackerman, Jürg, Fussball und nationale Identität in Diktaturen. Spanien, Portugal, Brasilien und Argentinien,, Zürich, LIT, 2011.
2. Blažević, Robert, Legitimnost političkih poredaka, Zagreb, Politička kultura, 2010.
3. Böcker, Manfred, Ideologie und Programatik im spanischen Faschismus der Zweiten Republik, Frankfurt/M, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien, Peter Lang, 1996.
4. Broszat, Martin, Der Stat Hitlers. Grundlegung und Entwicklung seiner inneren Verfassung, Wiesbaden, Marix Verlag, 2007.
5. Brunneteau, Bernard, Totalitarizmi, Zagreb, Politička kultura, 2002.
6. Dizdar, Zdravko i dr. (ur.), Tko je tko u NDH, Zagreb, Minerva, 1997.
7. Duke, Vic, Crolley, Liz, Football, Nationality and the State, London i New York, Routledge, 1996.
8. Eguizábal, Gema, Méndez, Gregorio (ur.), Real Federación Española de Fútbol 1913-1988, Madrid, RFEF, 1988.
9. Gómez, Daniel, La patria del gol. Fútbol y política en el Estado español, Irun, Alberdania, 2007.
10. HAŠK 1903.-1923., Zagreb, Hrvatski Akademski Športski Klub, 1923.
11. Heinrich, Arthur, Der Deutscher Fussballbund. Eine Politische Geschichte, Köln, PapyRossa Verlag, 2000.
12. Kammer, Hilde, Bartsch, Elisabeth, Lexikon Nationalsozialismus, Reinbek, Rowolht, 1999.
13. Kuljić, Todor, Fašizam, Beograd, Nolit, 1987.
14. Lanfranchi, Pierre i dr., 100 Years of Football. The FIFA Centennial Book, Petaling Jaya, Pelikan, 2004.

15. Neumann, Franz Behemot, *Struktura i praksa nacionalsocijalizma 1933-1944.*, Zagreb, Disput, 2012.
16. Payne, Stanley G., *Fascism in Spain, 1923-1977*, Madison, University of Wisconsin Press, 2000.
17. Požar, Petar (prir.), *Ustaša. Dokumenti o ustaškom pokretu*, Zagreb, Zagrebačka stvarnost, 1995.
18. Schulze-Marmeling, Dietrich, *Fussball. Zur Geschichte eines globalen Sports*, Göttingen, Verlag Die Werkstatt, 2002.
19. Smokvina, Vanja, *Sports Law in Croatia*, Alphen aan den Rijn, Kluwer Law International, 2017.
20. Steinhöfer, Dieter, *Hans von Tschammer und Osten: Reichssportführer im Dritten Reich*, Berlin, Bartels&Wernitz, 1973.

Članci i poglavlja u knjizi

1. Blažević, Robert, Alijagić, Amina., *Antižidovstvo i rasno zakonodavstvo u fašističkoj Italiji, nacističkoj Njemačkoj i ustaškoj NDH*, ZPFR, vol. 31, 2/2010, str. 879-916.
2. Crljen, Danijel (prir.), *Načela hrvatskog ustaškog pokreta*, u: Požar, Petar (prir.), *Ustaša. Dokumenti od ustaškom pokretu*, Zagreb, Zagrebačka stvarnost, 1995.
3. Eggers, Erik, *Profifussball im Amateurverband: Der deutsche Sonderweg*, u: Koller, Christian i Fabian Brändle (ur.), *Fussball zwischen den Kriegen. Europa 1918-1939*, Zürich, LIT, 2011., str. 221-244.
4. Franco, Juan Luis, 1937, *dos Feeraciones Españolas de Fútbol*, <www.iusport.es/opinion/JUAN-L-FRANCO-1937-DOS-federaciones-OCT-2016.pdf>, 23. 11. 2018.
5. Frntić, Franjo, *Nogometna prvenstva Hrvatske od 1939. do 1945.*, *Povijest sporta*, 109/1996, str. 46-53.
6. González Calleja, Eduardo, *El Real Madrid, "equipo de España"?* *Fútbol e identidades durante el franquismo*, *Politica y Sociedad*, vol. 51, 2/2014., str. 275-296.
7. Heinrich, Arthur, *Deutscher Fussball-Bund und Nationalsozialismus*, u: Peiffer, Lorenz i Schulze-Marmeling, Dietrich (ur.), *Hakenkreuz und rundes Leder. Fussball in Nationalsozialismus*, Göttingen, Verlag Die Werkstatt, 2008, str. 58-80.
8. Jelenić, Miloslav, *Nogometna konfederacija u Jugoslaviji 1939. godine*, *Povijest sporta* 22/1991, str. 39-44.
9. Jovanović, Vladan, Antonijević, Nenad, *Ein unvermeidlicher Geschmack von Politik: Jugoslawischer Fussball zwischen zwei Weltkriegen*, u: Koller, Christian, Brändle, Fabian (ur.), *Fussball zwischen den Kriegen. Europa 1918-1939*, Zürich, LIT, str. 281-297.
10. Lefort, Claude, *Pojam totalitarizma*, *Politička misao*, 3/2011., str. 210-229.
11. Luh, Andreas, *On the way to a national socialist sports system: From liberal sports in clubs and associations to directed sports in national socialist organizations*, *European Journal of Sport Science*, 3/2003., str. 1-10.
12. Magdić, Zvonimir, *Nogomet u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, u: Kramer, Fredi (ur.), *Hrvatski nogometni savez 1912-1992.*, Zagreb, Hrvatski nogometni savez, 1992., str. 42-59.
13. Oswald, Rudolf, *Auf der Suche nad dem „Platz an der Sonne“: Der Deutsche Fussball-Budn 1900 bis 1933*, u: Peiffer, Lorenz, Schulze-Marmeling, Dietrich (ur.), *Hakenkreuz und rundes Leder. Fussball in Nationalsozialismus*, Göttingen, Verlag Die Werkstatt, 2008, str. 45-57.
14. Padjen, Ivan, *Fašizam kao reakcija na zapadnu pravnu tradiciju*, u: Knežević, Snješka i dr. (ur.), *Antisemitizam, holokaust, antifašizam*, Zagreb, Židovska općina, 1996., str. 307-327.
15. Peiffer, Lorenz, *Der usschluss jüdischer Athletinnen und Athleten aus der deutschen Turn-und Sportbewegung nach 1933.*, *Predavanje u Državnom arhivu Bremen* 16. 11. 1999., str. 9-13, <<http://ldn-knigi.lib.ru/JUDAICA/SPDavid.htm>>, 13. 11. 2018.

16. Peiffer, Lorenz, „... unser Verein ist judenfrei“- Die Rolle der deutschen Turn-und Sportbewegung in dem politischen und gesellschaftlichen Wandlungsprozess nach dem 30. Januar 1933, *Historical Social Research*, vol. 32, 1/2007., str. 92-109.
17. Peiffer, Lorenz, Schulze-Marmeling, Dietrich, *Der deutsche fussball und die Politik 1900 bis 1954*, u: Peiffer, Lorenz, Schulze-Marmeling, Dietrich (ur.), *Hakenkreuz und rundes Leder. Fussball in Nationalsozialismus*, Göttingen, Verlag Die Werkstatt, 2008, str. 16-44.
18. Polo Del Barrio, Jesus, *El Fútbol en Madrid. De actividad ludica a espectáculo de masas (1898-1945)*, neobjavljeni doktorski rad na Universidad Complutense de Madrid, 1993., <<https://webs.ucm.es/bulm/tesis/19911996/H/O/ah0030301.pdf>>, 19. 12. 2018.
19. Rivero, Antonio, *Deporte y sociedad durante el Franquismo, su organización y desarrollo en las diferentes etapas de la dictadura*, u: Rivero, Antonio (ur.), *Las Leyes del deporte español. Análisis y evolución historica*, Sevilla, Wanceulen, 2008.
20. Wahlig, Henry, Dr. Ivo Schricker: *Ein Deutscher in Diensten des Weltfussballs*, u: Peiffer, Lorenz i Schulze-Marmeling, Dietrich (ur.), *Hakenkreuz und rundes Leder. Fussball in Nationalsozialismus*, Göttingen, Verlag Die Werkstatt, 2008, str. 197-205.

Propisi i dokumenti

1. Circular núm. 3.382 de 28 de enero de 1941., *Boletín Oficial de la Delegación Nacional de Deportes*, núm. 13/1944.
2. Decreto de 22 de febrero de 1941 por el que se establece la Delegación Nacional de Deportes de F.E.T. y de las J.O.N.S., *Boletín Oficial del Estado*, núm. 64 de 05 de martes 1941.
3. Decreto número 138 de 29 de septiembre de 1936, *Boletín Oficial de JDN*, núm. 32 de 30 de septiembre de 1936.
4. Decreto número 255 de 19 de abril de 1937, *Boletín Oficial de Estado*, núm. 182 de 20 de abril de 1937.
5. Decreto sobre constitución y reacomodamiento del Comité Olímpico Español como Consejo Nacional de Deporte, *Boletín Oficial del Estado*, núm. 69 de 29. de agosto de 1938.
6. El programa de Falange Española de las J.O.N.S., *ABC* de 30 noviembre de 1934, <www.filosofia.org/hem/dep/abc/9341130.htm>, 26. 10. 2018.
7. Estatuto Orgánico de la Delegación Nacional de Deportes, *Boletín del Movimiento F.E.T. y de las J.O.N.S.*, núm. 268 de 15 de julio de 1945, u: *Boletín oficial de la DND* núm. 28/1945
8. *European Sports Charter*, <<https://rm.coe.int/16804c9ddb>>, 4. 11. 2018.
9. FIFA cirkularno pismo br. 1649/18, *Glasnik HNS* br. 47/18.
10. Obći Pravilnik Hrvatskog nogometnog saveza III. dio, *Zbirka propisa Hrvatskog nogometnog saveza*, Hrvatski nogometni savez, Zagreb, 1943.
11. Odluka državnog vodje tjelesnog odgoja i športa, br.1474/43 od 02. 06. 1943, *Zbirka propisa Hrvatskog nogometnog saveza*, Hrvatski nogometni savez, Zagreb, 1943.
12. Odredba o imenovanju Prve Hrvatske Državne Vlade, *Narodne novine* br. 4/41.
13. Odredba o osnutku staliških i drugih postrojbi u okviru Hrvatskog ustaškog oslobodilačkog pokreta, *Narodne novine* br. 187/41.
14. Olimpijska povelja iz 2017., <https://www.hoo.hr/images/dokumenti/sport-olimpizam-medunarodni/Olimpijska_povelja_2017.pdf>, 18. 10. 2018.
15. Orden de 16 de mayo de 1940, *Boletín Oficial del Estado*, núm. 138 de 17 de mayo. 1940.
16. Poslovník službenog dopisivanja za uprave saveza, dosaveza, župa i klubova članova Hrvatskog nogometnog saveza, *Zbirka propisa Hrvatskog nogometnog saveza*, Hrvatski nogometni savez, Zagreb, 1943.
17. Pravilnik o ustrojstvu dosaveza Hrvatskog nogometnog saveza, *Zbirka propisa Hrvatskog nogometnog saveza*, Hrvatski nogometni savez, Zagreb, 1943.
18. Propisnik o ustrojstvu Hrvatskog nogometnog saveza, *Zbirka propisa Hrvatskog nogometnog saveza*, Hrvatski nogometni savez, Zagreb, 1943.

19. Statut FIFA-e., Glasnik HNS br. 57/18.
20. Statut HNS-a, Glasnik HNS br. 39/17 i 23/18.
21. Statut UEFA-e, Glasnik HNS br. 13/18.
22. White Paper on Sport, <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0391&from=HR>>, 4. 11. 2018.
23. Zakonska odredba o državnoj vladi Nezavisne Države Hrvatske, članak 6. i članak 20., Narodne novine br. 229/42.
24. Zakonska odredba o državnoj vladi Nezavisne Države Hrvatske, Narodne novine br. 58/41 i 59/41.
25. Zakonska odredba o osnivanju Ureda državnog vodstva tjelesnog odgoja i športa, Narodne novine br. 114/42.
26. Zakonska odredba o podjeli ministarstava na odjele i o djelokrugu odjela, Narodne novine br. 99/41.

Novine

1. Promjene u športu, Hrvatsko jedinstvo, br. 198 od 31. srpnja 1941.

Vladimir Iveta*

Summary

SPORT ORGANISATIONS IN TOTALITARIANISM: FOOTBAL FEDERATIONS IN GERMANY, SPAIN AND INDEPENDENT STATE OF CROATIA

The autonomy of sports organisations in relation to the state authorities is something that is commonplace today. This principle is contained, inter alia, in the documents of the European Union, International Olympic Committee, FIFA, UEFA and national sports federations. During the period when totalitarian or authoritarian regimes predominated in Europe, i.e. in the 1930s and 1940s, this principle (even though it already existed at that point) was not adhered to in countries governed by regimes that strived towards total control of all social aspects of life. In these regimes, sports organisations were directly managed by state or party authorities. This paper situates the status and structure of sports organisations in totalitarianism within their historical and political context, and then analyses them on the example of three case studies: Nazi Germany, Francoist Spain and the Ustasha-governed Independent State of Croatia. The results showed that, in spite of certain differences, all three regimes identified sports with the state/governing political party, imposed rules and personnel selections on it, and used it for propaganda purposes. The sources used for creating this paper included state and party regulations pertaining to the organisation of sports, the regulations of state umbrella sports organisations from the analysed period, and relevant literature on the history of sports.

Key words: sports organisation; totalitarianism; autonomy of sports; Germany; Spain; Independent State of Croatia

Zusammenfassung

SPORTORGANISATIONEN IM TOTALITARISMUS: FUSSBALLVEREINE IN DEUTSCHLAND, SPANIEN UND UNABHÄNGIGEM STAAT KROATIEN

Heutzutage gilt die Autonomie der Sportorganisationen der Staatsgewalt gegenüber als eine allgemein akzeptable Regel. Dieser Grundsatz ist unter anderem in Dokumenten der Europäischen Union, des Internationalen Olympischen Komitees, der FIFA, der UEFA und der nationalen Sportvereine enthalten. Zur Zeit der totalitären und autoritären Regimes in Europa in den 30er und 40er Jahren des

* Vladimir Iveta, dipl.iur., Croatian Football Association, vladimir.iveta@hns-cff.hr.

20. Jahrhunderts wurde dieser Grundsatz, obwohl es ihn schon gab, in Ländern mit Rechtsordnungen, welche alle Lebenssphären zu kontrollieren strebten, nicht respektiert. In diesen Regimes wurden Sportorganisationen direkt von staatlichen oder parteilichen Körpern verwaltet. Nach dem man im Beitrag den entsprechenden historisch-politischen Kontext bestimmt, analysiert man den Status und die Struktur von Organisationen im Totalitarismus in drei Fallstudien: Nazi-Deutschland, dem franquistischen Spanien und dem kroatischen Ustascha-Staat. Die Ergebnisse der Fallstudien zeigen, dass diese drei Regimes trotz mancher Unterschiede den Sport mit dem Staat/ der regierenden politischen Partei gleichsetzten, sowie dass sie ihm die Regeln und Personallösungen aufzwingen und ihn als Propaganda nutzten. Bei der Erfassung dieses Beitrags benutzte man die auf Sportorganisation bezogenen staatlichen und parteilichen Vorschriften, die Vorschriften der Dachorganisationen des Sports aus dem analysierten Zeitraum und die relevante Literatur über die Geschichte Sports als Quellen.

Schlüsselwörter: *Sportorganisation; Totalitarismus; Sportautonomie; Deutschland; Spanien; USK*

Riassunto

LE ORGANIZZAZIONI SPORTIVE NEL TOTALITARISMO: LE FEDERAZIONI CALCISTICHE IN GERMANIA, SPAGNA E NELLO STATO INDIPENDENTE DI CROAZIA

L'autonomia delle organizzazione sportive rispetto al potere statale costituisce al giorno d'oggi un principio assodato. Tale principio è, tra l'altro, contenuto nei documenti dell'Unione europea, del comitato olimpico internazionale, della FIFA, della UEFA e delle federazioni sportive nazionali. Nel periodo in cui in Europa vi furono dei regimi totalitari o autoritari, ossia negli anni '30 e '40 del XX secolo, tale principio, benché già esistente all'epoca, non veniva rispettato, poiché tali sistemi propendevano per il controllo totalitario di tutte le sfere sociali della vita. In tali regimi le organizzazioni sportive erano gestite direttamente da parte dello stato o di organi statali. Nel lavoro si disaminano alla luce del contesto storico-politico lo status e la struttura delle organizzazioni sportive in tre sistemi totalitari dell'epoca: la Germania nazista, la Spagna franchista e lo Stato indipendente di Croazia ustaschia. Si dimostra, nonostante alcune differenze, che questi tre regimi identificavano lo sport con il partito politico statale/al potere, imponendo regole e soluzioni, come anche utilizzando lo sport a fini di propaganda. Nella redazione del lavoro sono state utilizzate fonti statali e partitiche, che si riferivano all'organizzazione dello sport, legislazioni statali che si riferivano alle più alte organizzazioni sportive nazionali di quel periodo, come anche la letteratura rilevante in tema di storia dello sport.

Parole chiave: *organizzazione sportiva; totalitarismo; autonomia dello sport; Germania; Spagna; Stato Indipendente di Croazia*